

PROCES

Tijdschrift voor strafrechtspleging

What Works in Probation?

Fergus McNeill

Nieuwe wegen in het terugdringen van recidive?

Jo Hermanns

Wie werkt?

Over het vakmanschap van de reclasseringswerker

Anneke Menger

Gestructureerd beslissen over reclasseringsinterventies

Jacqueline Bosker

Morele praktijken

Lous Krechtig

Opvoeden in een gesloten jeugdinrichting:

een contradictio in terminis?

Joep Hanrath

Nr. 2009/3

PROCES

PROCES

88e jaargang, nr. 3

Formule

PROCES is een tijdschrift dat in 1921 door dr. Nico Muller werd opgericht als Maandblad voor Berechting en Reclassering. Het is bedoeld als platform voor discussie aan allen die strafrechtelijk geïnteresseerd zijn. Naast het geven van feitelijke informatie beoogt *PROCES* ontwikkelingen te signaleren, te stimuleren en te bekritisieren. Plaatsing van een artikel houdt niet in dat de redactie het met het standpunt van de auteur eens is.

Redactie

A. de Beer, Openbaar Ministerie
J. uit Beijerse, straf(proces)recht
M. Boone, penitentiair recht (vz.)
J.M. Bruins, rechterlijke macht
R. Hermanides, verslavingszorg
A. Sennef, advocatuur
J. van Vliet, reclassering en forensische psychiatrie
M.A.H. van der Woude, criminologie (vice vz.)

Redactiesecretariaat

Aangeboden kopij in Word via e-mail aanleveren bij S.G.C. van Wingerden, Universiteit Leiden, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Postbus 9520, 2300 RA Leiden, tel. 071-527 85 88, e-mail s.g.c.van.wingerden@law.leidenuniv.nl. Auteursrichtlijnen zijn bij de redactiesecretaris verkrijgbaar.

Aanwijzing voor auteurs

Een auteur die een bijdrage voor dit tijdschrift aanlevert, geeft de uitgever tevens een niet-exclusief recht de bijdrage geheel of gedeeltelijk op te nemen in de door Boom Juridische uitgevers (al dan niet in samenwerking met derden) geëxploiteerde database(s).

Citeerwijze

PROCES 2009, nr. ..., p. ...

Uitgever

Boom Juridische uitgevers
Amaliastraat 9
Postbus 85576
2508 CG Den Haag
tel. 070-330 70 33
fax 070-330 70 30
e-mail info@bju.nl
website www.bju.nl

Abonnementen

PROCES verschijnt zes keer per jaar. De abonnementsprijs bedraagt € 132 per jaar (excl. btw, incl. verzendkosten) voor een plusabonnement. Een plusabonnement biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2002 én een e-mailattending. Kijk op www.bju-tijdschriften.nl voor meer informatie.

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van dat jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd.

Voor een abonnement kunt u contact opnemen met Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of budh@boomdistributiecentrum.nl. Het plusabonnement kunt u tevens afsluiten via www.bju-tijdschriften.nl.

Advertenties

Voor het plaatsen van een advertentie in dit tijdschrift kunt u contact opnemen met Bureau BDM, tel. 0172-23 44 60, e-mail bdmbv@euronet.nl.

ISSN 0165-0076

Nederlands
uitgeversverbond
Groep uitgevers voor
vak en wetenschap

Inhoudsopgave

Ten geleide

- Werken in een justitieel kader 127
Maartje van der Woude

Artikelen

- What Works in Probation? 129
Fergus McNeill

- Nieuwe wegen in het terugdringen van recidive? 147
Jo Hermanns

- Wie werkt? 155
Over het vakmanschap van de reclasseringswerker
Anneke Menger

PROCESperikelen

- Vernieuwing Forensische Zorg? 166
Jaap A. van Vliet

Artikelen

- Gestructureerd beslissen over reclasseringsinterventies 169
Jacqueline Bosker

- Morele praktijken 174
Lous Krechtig

- Opvoeden in een gesloten jeugdinstelling: een contradictio in terminis? 182
Joep Hanrath

PS van een redacteur

- Concept Wet op de forensische zorg nog ver verwijderd van een voldoende 190
Roel Hermanides

- Samenvattingen** 192

- Auteursgegevens** 194

Studiedag PROCES
11 december 2009

**‘Ingrijpen op basis van voorwaarden;
kansen en gevaren’**

De laatste jaren is er een hernieuwd enthousiasme voor het gebruik van bijzondere voorwaarden in enige fase van het strafrecht. De opmars van de bijzondere voorwaarde moet vooral ruimte scheppen voor het toepassen van gedragsinterventies, waarvan positieve effecten worden verwacht op de recidivevermindering. Deze ontwikkeling roept echter ook allerlei juridische en organisatorische vragen op. Want welke gedragsvoorwaarden kunnen al dan niet onder de het karakter van de bijzondere voorwaarde worden gebracht? Wordt bij het ontwikkelen en toepassen van bijzondere voorwaarden voldoende rekening gehouden met de proportionaliteit als belangrijk principe van onze sanctietoepassing? Wat betekent het toepassen van bijzondere voorwaarden voor het klassieke onderscheid tussen straf en maatregel? Hoe is de bevoegdheidsverdeling en hoe verloopt de samenwerking tussen de procesdeelnemers die verantwoordelijk zijn voor het vaststellen en handhaven van de voorwaarden? Wanneer moet een voorwaardelijke modaliteit worden omgezet in een onvoorwaardelijke en welke informatie is daarvoor doorslaggevend?

Deze en andere vragen zullen aan de orde komen op de studiedag van *PROCES* op 11 december. Tijdens het ochtendprogramma zullen onder anderen spreken:

- prof. mr. Edwin Bleichrodt (Rijksuniversiteit Groningen, Pels Rijcken en Droogleever Fortuijn Advocaten en Notarissen);
- prof. dr. Kristel Beyens (Vrije Universiteit Brussel); en
- mr. drs. Jacob Struyker Boudier (Ministerie van Justitie, directie Wetgeving, sector straf- en sanctierecht).

Het ochtendprogramma zal ten slotte worden afgesloten met een forum over de eerste (persoonlijke) ervaringen met de toepassing van de voorwaardelijke invrijheidstelling in Nederland.

In de middag worden werkgroepen verzorgd over de volgende onderwerpen:

- A) Toepassing en omzetting: rechter, reclassering en advocatuur;
- B) Handhaving en toezicht: Openbaar Ministerie en reclassering;
- C) Besluit Gedragsbeïnvloeding Jeugdigen;
- D) TBS met voorwaarden.

Deelname aan het congres kost € 150. Abonnees van *PROCES* betalen € 100. Studenten betalen (op vertoon van hun collegekaart) € 50. Bij de prijs zijn een themanummer, lunch en borrel inbegrepen. De studiedag vindt plaats op de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden. NOVA-punten en NvMW-punten zijn aangevraagd.

Informatie en aanmelding

Sigrid van Wingerden (s.g.c.van.wingerden@law.leidenuniv.nl)

Werken in een justitieel kader

Maartje van der Woude

Als gevolg van een aantal spraakmakende zaken die breed zijn uitgemeten in de landelijke media, is werken in een justitieel kader de afgelopen jaren nogal eens het onderwerp van zowel publiek als politiek debat geweest. Zo stond bijvoorbeeld na de Savannah-zaak en de zaak rond het Maasmeisje Gessica de handelwijze van jeugdzorg ter discussie: jeugdzorg zou niet tijdig en adequaat hebben ingegrepen als gevolg waarvan beide meisjes zijn komen te overlijden. Door diverse ontsnappingen van tbs-gestelden gedurende hun proefverlof (welke soms resulteerden in vreselijke misdrijven) zijn ook het tbs-wezen en de reclassering niet gevrijwaard gebleven van kritiek. De reclassering zou onvoldoende in staat zijn om adequaat toezicht te houden. Hoewel de ernst van deze en andere incidenten niet moet worden gebagatelliseerd, is het ook van belang stil te staan bij de lastige positie van de professionals die zo vaak bekritiseerd worden. Zij bevinden zich immers dikwijls in het spanningsveld tussen enerzijds het verlenen van zorg aan hun cliënt door diens re-integratie in de samenleving zoveel mogelijk te bevorderen en anderzijds het waarborgen van de maatschappelijke veiligheid door de kans op recidive van een justitiabele te beperken.

Om deze twee belangen zo goed mogelijk in balans te houden is de afgelopen jaren steeds meer geïnvesteerd in het ontwikkelen van richtlijnen voor effectieve interventies. Tevens wordt, naast de vraag *what works*, ook in toenemende mate stilgestaan bij de vraag *who works*: hoe kunnen de betrokken instellingen en ketenpartners maar ook de daarbinnen werkzame professionals hun bijdrage leveren? Om deze vragen uit te werken en hierover verder (praktijk)gericht onderzoek te doen is, mede op initiatief van de drie reclasseringsorganisaties, begin 2008 gestart met het lectoraat 'Werken in Justitieel Kader' bij de Hogeschool Utrecht. Dit lectoraat wordt mede ondersteund door de ambulante forensische kliniek De Waag, de Hogeschool Rotterdam en het ROC Midden Nederland; deze partijen leveren dan ook leden van de kenniskring. Er is daarnaast een samenwerkingsverband met o.a. de University of Glasgow. In het onderhavige themanummer zal dan ook uitvoerig door lectoren en leden van de kenniskring en de University of Glasgow worden stilgestaan bij deze en andere vragen.

We openen het nummer met een Engelstalige bijdrage van Fergus McNeill. In zijn bijdrage bepleit McNeill dat vragen betreffende de effectiviteit van een interventie in de zin van het terugdringen van recidive, de vraag 'what works', niet los gezien kan, en ook niet los gezien moet worden van de vraag of een bepaalde interventie ook gerechtvaardigd is. Hij waarschuwt ervoor dat de hierboven omschreven balans te veel dreigt uit te slaan richting de collectieve veiligheid ten koste van de indivi-

duele rechten en behoeften van de persoon die wordt onderworpen aan de interventie.

In de tweede bijdrage beschrijft Jo Hermanns drie verschillende stromingen die ten grondslag kunnen liggen aan (strafrechtelijke) interventies: de *what works*-benadering, de klassieke maatschappelijk-werkbenadering en de stroming van de *'wrap-around care'*. Volgens dit laatste model is het belangrijk niet meer te denken in bestaande systemen, maar juist de hulp dicht rondom de justitiabele gaan organiseren. Hermanns voert dan ook een gedachte-experiment uit, waarin hij de reclassering inricht aan de hand van deze laatste stroming.

De nadruk in het derde stuk, van de hand van Anneke Menger, ligt meer op de vraag *who works?* Omdat de effectiviteit van interventies volgens Menger niet los is te zien van de persoon die de interventie toepast, is het volgens haar van belang dat onderzoek naar effectieve interventies wordt aangevuld met onderzoek naar factoren die te maken hebben met de (professionele ruimte van de) reclasseringswerker.

In de rubriek PROCESperikelen is ditmaal het woord aan Jaap van Vliet. Volgens van Vliet zitten er aan het in 2005 ingevoerde programma Vernieuwing Forensische Zorg (VFZ) nog de nodige haken en ogen. In tegenstelling tot een beoogde bedoeling om voor de groep (psychisch gestoorde) justitiekanten de afstemming en samenwerking tussen zorginstellingen, hulpverlening, justitie, werkvoorziening en gemeenten te verbeteren, heeft het programma geleid tot overvloedige nieuwe bureaucratische structuren en alle daarmee gepaard gaande strubbelingen.

In toenemende mate wordt er onder het motto van de kwaliteitsverbetering door diverse justitiële instanties gewerkt met een vorm van gestructureerde beslissingsondersteuning. Gestructureerde en gestandaardiseerde 'beslissingsinstrumenten' moeten de professionals ondersteunen in het nemen van de juiste en eenduidige beslissingen. In het vierde artikel van dit themanummer zal Jacqueline Bosker onder meer ingaan op de verhouding van dergelijke instrumenten tot de rol van de reclasseringswerker en op het antwoord op de vraag of dit de kwaliteit van de besluitvorming inderdaad ten goede komt.

Evenals Menger pleit Lous Krechtig voor meer aandacht voor de dagelijkse praktijk waarin de reclasseringswerker zich begeeft. Krechtig geeft aan dat er grote behoefte is aan een invulling van het morele aspect van het werken in een justitieel kader. Door *practice-based evidence* te verzamelen, zou taal kunnen worden ontwikkeld om de morele professionaliteit in te vullen. Aan de hand van een uitvoerige theoretische beschouwing over de begrippen moreel redeneren en eigen verantwoordelijkheid wordt inzicht geboden in de complexiteit van de problematiek.

De laatste bijdrage aan dit themanummer is afkomstig van Joep Hanrath. Aan de hand van een uiteenzetting van de theorie over totale instituties van de socioloog Erving Goffman werpt Hanrath de vraag op of opvoeden binnen een gesloten (jeugd)inrichting überhaupt wel mogelijk is.

Ten slotte onderwerpt Roel Hermanides in onze redactionele PS de conceptwet op de forensische zorg aan een kritische blik.

What Works in Probation?*

Fergus McNeill

Introduction

It is, of course, not possible to answer questions about what works in probation without thinking first about the purposes of probation. To determine ‘what works?’ we need to first define what ends we are pursuing.¹ Historically, probation services in most jurisdictions have been preoccupied with the pursuit of rehabilitation – although the forms and functions of rehabilitation have changed in probation’s different eras and in the different places where it has developed.² One important and helpful analytical distinction that we can make about rehabilitation concerns whether we think of it as an end in itself or as a means. The French expression ‘rétablir dans ses droits’ well captures the notion of rehabilitation as moral end that we should pursue – the full restoration to the formerly errant citizen of all of his rights (and responsibilities).³ By contrast, contemporary penologists argue that in recent decades rehabilitation has been recast not as an end but as a means or a mechanism for reducing crime.⁴ One purpose of this paper is to argue that to pursue rehabilitation solely as a means of protecting the public is, paradoxically perhaps, counter-productive; to achieve safer communities we need better integrated citizens.

Moreover, although clearly it can be argued that it is *necessary* for probation services to ask and answer the question of what works in reducing reoffending, it is not *sufficient*. Probation services are not merely crime reduction agencies; they are justice agencies. In view of this, I will argue that although our haste to control crime can sometimes lead to the neglect of questions of justice, due process and legitimacy, ultimately the pursuit of justice – social as well as criminal – is the only sure path to safer communities. In this respect it is important to recognise the vital role that probation services play both in enabling constructive reparation by offenders – enabling them to pay back for their crimes – and in advocating for offenders so that

* Dit artikel is onder een andere titel gepubliceerd in F. McNeill, What Works and What’s Just? *European Journal of Probation* 2009, 1(1), p. 21-40.

- 1 P. Raynor, Effectiveness Now: A personal and selective overview, in: G. McIvor (red.), *Working with offenders*, London and Bristol: Jessica Kingsley 1996.
- 2 F. McNeill, D. Bracken & A. Clarke, Social Work and Criminal Justice, in: K. Briar-Lawson e.a. (red.), *The Sage Handbook of Social Work Research*, London and New York: Sage (nog niet gepubliceerd).
- 3 Zie W. McWilliams & K. Pease, Probation practice and an end to punishment, *Howard Journal of Criminal Justice* 1990, 29(1), p. 14-24; S. Lewis, Rehabilitation: Headline or footnote in the new penal policy, *Probation Journal* 2005, 52(2), p. 119-35.
- 4 Zie bijvoorbeeld D. Garland, *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*, Oxford: Oxford University Press 2001; G. Robinson & F. McNeill, Purposes Matters: The ends of probation, in: G. Mair (red.), *What matters in probation work*, Cullompton: Willan 2004.

they can access the social goods and resources which so often they have been denied. Of course, it is inequality (and the social *injustice* that it represents) that so often underlies not just crime and offending but a host of other social problems.⁵

What Works: Public protection or community safety?

Although public protection has become a key priority and even a ‘meta-narrative’ for probation in some European jurisdictions,⁶ there are good reasons for having reservations about the term. To talk of public protection seems to make sense during times when people are insecure about the pace and scale of change in western societies. The contemporary preoccupation with risks – and, in some places at least, the obsession with finding someone to blame when risks materialise – might suggest that probation’s political position can be secured by promising to manage and reduce risks and thus to protect. Certainly at a time when offenders are increasingly vilified, this might seem a safer pitch for probation than its traditional sympathy for and commitment to the offender. However, there is a paradox at the heart of protection and there are risks with risk. Whenever we promise to protect, we confirm the existence of a threat; we legitimise and reinforce fear.⁷ Similarly, when probation commits itself to the assessment and management of risks, it exposes itself not to the likelihood of failure, but to its inevitability. Not all risks are predictable and not all harms are preventable. Even being excellent at assessing and managing risks most of the time (assuming that this could be achieved) would not protect probation from occasional, spectacular failures and the political costs that they carry.⁸

Another related problem with public protection is that it tends to dichotomise the interests of offenders and the interests of victims and communities in a zero-sum game.⁹ It becomes not just a case of protecting ‘us’ from ‘them’, but a case of setting our safeties and liberties against theirs. For probation that leads to another problem. It leads to a public and political pressure for more secure – for which we might read incapacitating – forms of control that serve, at least in the short term, to re-assure. But probation’s traditional mechanisms of protection – for want of a better expression – are to be found in the support of long-term change processes which provide relatively little security and reassurance in the short-term. Thus although changed ex-offenders who have internalised and committed to the responsibilities of citizenship offer a better prospect for a safer society in the long term, change programmes and services look somewhat feeble when set against the increasingly threatening offender that communities are taught to fear.

By way of contrast, the concept of ‘community safety’ stresses that we are all part of communities – offenders too – and that it is in our collective interests to respond intelligently and rationally to our crime problems. Moreover, in some jurisdictions

5 R.G. Wilkinson, *The impact of inequality: How to make sick societies healthier*, London: Routledge 2005.

6 Robinson & McNeill, *Purposes matters: The ends of probation*.

7 M. Douglas, *Risk and blame: Essays in cultural theory*, London: Routledge 1992.

8 Robinson & McNeill, *Purposes matters: The ends of probation*.

9 T. McCulloch & F. McNeill, Consumer society, commodification and offender management, *Criminology and Criminal Justice* 2007, 7(3), p. 223-242.

at least, the recognition that tackling crime requires that we nurture the collective efficacy of communities recognises that we are also all part of the solution. In order for communities to be safer, they need to be stronger – together. In order to be stronger communities also need to be fairer – as we learn (or fail to learn) from international affairs – without justice there is no peace.

Leaving these questions aside for a moment, it is also necessary to think about who or what probation aims to protect. This might seem like an odd question given that it is obvious that probation must aim to reduce victimisation and protect communities. But here again there is an important difference between protecting potential *future* victims in communities through rehabilitation and risk management and providing services (including protection and support) for those who have *already been* victimised. In an analogous way, it might be asked whether policy-makers and practitioners are becoming too preoccupied with the offender that someone may become rather than with repairing the harms that they have already done, with the person that they are now and with their positive potential. Similarly, one can ask to what extent probation really works with communities in the present, as opposed to working with offenders on behalf of the future wellbeing of imagined communities. This tension between working with real victims, offenders and communities *now* – as opposed to working for merely imagined victims, working on offenders as bearers of imagined risks and working towards merely imagined communities – distorts discourses and practices because focusing too much on the imaginary and the anticipated permits neglect of the present and the real.¹⁰

Developing some of these themes in a recent book, Hazel Kemshall analyses two strategies for the management of high risk offenders.¹¹ The protection strategy aims to protect through the control of risk. The reintegration strategy aims to reduce risk and thus protect through integration. This mirrors the distinction between more secure short-term incapacitation based approaches and less secure, but ultimately more effective, long-term change based approaches. Kemshall's conclusion is that, although these two approaches are underpinned by different discourses of risk, conceptions of the offender and conceptions of justice, they can and should be blended. The approach to 'blended' protective integration that she advances combines strategies which aim at:

- situational crime reduction within the environment which aim to reduce opportunities to commit crime;
- public education to enhance awareness about risks and how to manage them;
- support and integration of offenders to help them and thus reduce risks (as in the Circles of Support and Accountability that are now used with sex offenders in Canada and in England and Wales);
- pro-social supervision with an emphasis on the Good Lives Model (more of which below);
- appropriate and balanced restrictions on offenders, consistent with their rights and with European standards;

10 Zie P. Carlen (ed.), *Imaginary penalty*, Cullompton: Willan 2008.

11 H. Kemshall, *Understanding the community management of high risk offenders*, Maidenhead: Open University Press 2008.

- combining vigilance within communities with vigilance by statutory agencies; and
- effective partnership working.¹²

In line with the argument above about pursuing community safety as opposed to public protection, Kemshall stresses the need for communities to be *active participants* in rather than *passive recipients* of protection.

In the remainder of this paper, the focus will be on what Kemshall calls pro-social supervision and the role that it can and should play in the integrative approach that she commends. In so doing, this analysis deliberately privileges change-based approaches to public protection rather than restrictive approaches. This is not just because this is the traditional territory of probation practice (and of ‘what works?’ research) but also because there are compelling moral and empirical grounds for believing that it is the better path to safer societies.

Towards Effective Offender Supervision

Most of the analysis that follows is drawn from a literature review commissioned by the Scottish Government entitled ‘Towards Effective Practice in Offender Supervision’.¹³ This review explores the problem of reoffending and its roots, the nature of the process of desistance (by which people cease and refrain from offending) and two contemporary models of rehabilitation. It then goes on to develop the notion of an ‘Offender Supervision Spine’; meaning a clearly articulated process of supervision based on an explicit and evidence-based logic; one which can be ‘fleshed-out’ with the necessary interventions and supports required by the individual. Two key aspects of this ‘fleshing-out’ are the development of the human capital and of the social capital of the offender.

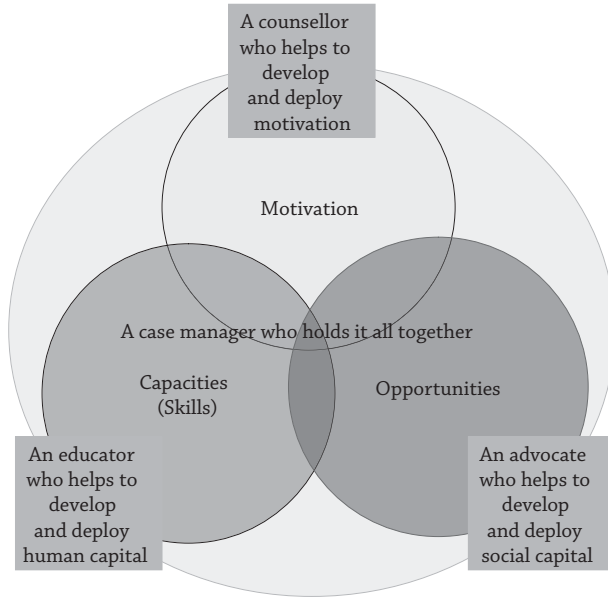
Figure 1 presents the three necessary and sufficient pre-conditions for change, at least as argued in social casework theory over four decades ago.¹⁴ The person doing the changing needs to be motivated. They need to have the capacity to change – meaning in this context the requisite set of skills. Human capital is another term for these personal resources that inhere within individuals. But people who want to change also need to have access to opportunities. The term social capital refers to the resources that inhere within social networks and relationships. In terms of the practice of supervision, these three preconditions entail three roles or tasks for probation staff; they need to be counsellors who can develop and deploy motivation; they need to be educators who can develop and deploy human capital; they also need to be advocates who develop and deploy social capital. Or at least, if they cannot be all of these things themselves, they need to be able to help the offender access all of these things. By way of illustration, think of the diagram as a cross

12 Kemshall, *Understanding the community management of high risk offenders*, p. 133.

13 F. McNeill, *Towards effective practice in offender supervision*, Glasgow: Scottish Centre for Crime and Justice Research 2008, te downloaden op <<http://www.scjr.ac.uk>>.

14 L. Ripple, E. Alexander & B.W. Polemis, *Motivation, capacity and opportunity: Studies in casework theory and practice*, Chicago: School of Social Service Administration, University of Chicago 1964.

Figure 1: The preconditions for change

section of a rope. The rope won't be strong enough to pull the person towards change unless the strands are woven together. Someone needs to do the weaving and keep hold of the rope – especially when there is a strain in the process or an obstacle that the person needs to be pulled over.¹⁵

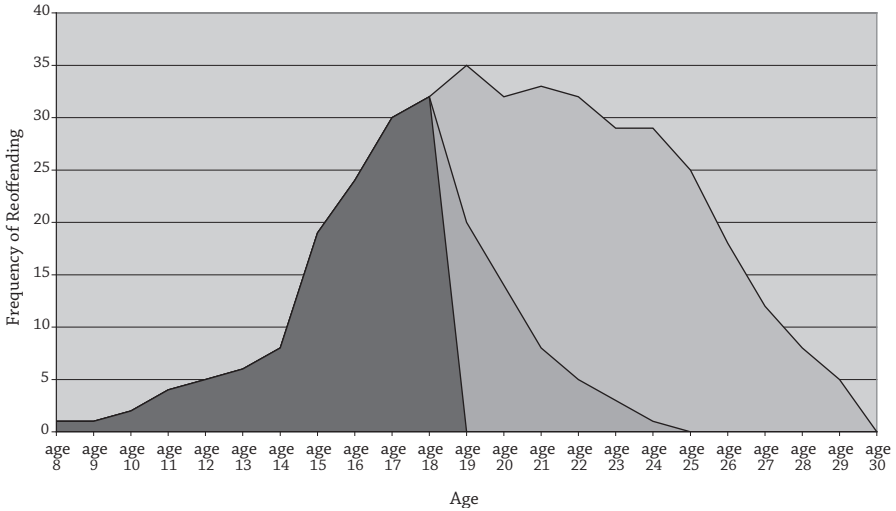
Desistance and Interventions

But before thinking further about these three preconditions and the roles they imply for staff, it makes sense to think about the change process they exist to support; the process of desistance from offending.

Figure 2 represents the fictional criminal career of a very persistent offender. The person in question commits his or her first crime at the age of 8, the offending escalates during adolescence; it peaks at 18 and plateaus until 25 after which it tails off, eventually ending at age 30. The area under the curve represents the volume of offending for which this person is responsible. Obviously, there are only two ways that criminal justice interventions can, in theory, reduce this volume. They can push the curve towards the horizontal axis, thus reducing the volume of crimes committed in each year; or, they can push the curve towards the vertical axis, thus reducing the length of the criminal career. Better still, they can do both.

15 F. McNeill e.a., *21st Century social work. Reducing re-offending: key practice skills*, Edinburgh: Scottish Executive 2005.

Figure 2: *The criminal career of a very persistent offender*

In an ideal world, the effect of a perfect probation intervention – and with it perfect public protection – is represented by the red area under the curve. The offender gets probation at age 18 and by age 19 his or her rate of offending has reduced to 0. In the real world however, protection through change looks more like the amber area under the curve. The offender stays active until 25, but the volume of offending tails off much more rapidly than it would have without intervention – the volume of offending without any intervention is represented in the green area under the curve. Even in this less perfect midway scenario, the green area shows the significant volume of offending that can be produced by interventions which support change and slow down an offending career.

So, what do we know from those studies that have explored the ending of criminal careers, the process of desistance which we are trying to accelerate? In this paper, only the briefest of summaries can be offered.¹⁶

First of all, some have suggested that there is a difference between primary desistance, meaning a lull or crime-free gap in a criminal career, and secondary desistance, meaning a change in the way that an ex-offender sees him or herself.¹⁷ Essentially, secondary desistance is about ceasing to see yourself as an offender and finding a more positive identity; it is about successfully peeling off the criminal label that criminal justice systems are so effective at applying. Though not all researchers concur that this kind of reconstruction of identity is a necessary aspect of

16 Zie S. Farrall & A. Calverley, *Understanding desistance from crime: Theoretical directions in rehabilitation and resettlement*, Maidenhead: Open University Press 2006; McNeill, *Towards effective practice in offender supervision*; S. Maruna, *Making Good*, Washington, DC: American Psychological Association 2001.

17 S. Maruna & S. Farrall, Desistance from crime: A theoretical reformulation, *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 2004, 43, p. 171-194.

desistance,¹⁸ it is at least more likely to be necessary for those whose offending has been persistent and who have deeply entrenched criminal identities, but not for those whose engagements with crime and justice have been more transitory. With respect to persistent offenders, it can be argued that secondary desistance should be the holy grail of probation services because secondary desistance is about the internalisation of change and the fundamental redirection of the ex-offender's life. As such it also represents the most secure basis of public protection because the ex-offender has changed in a lasting way, a way that will endure long after short-term controls and constraints have been removed.

Getting there, however, is very difficult. Taken together, the research suggests that the process of desistance, again focusing on those who have developed persistent offending patterns, is typically characterised by ambivalence and vacillation.¹⁹ It is not an event, it is a process; a process of 'to-ing' and 'fro-ing', of progress and setback, of hope and despair.

Theories of desistance tend to focus on the significance of aging, on related life events and social bonds, or on related narrative changes in the offender and his or her sense of self.²⁰ Most scholars now tend to stress the interplay between these three factors;²¹ it is not just getting older, getting married or getting a job, it is about what these kinds of developments mean and signify to offenders themselves and whether they represent compelling enough reasons for and opportunities to change the pattern of one's life.

Given the significance of these subjectivities, it is interesting, but perhaps not surprising, that hope plays a key part in these processes.²² Desistance can, it seems, be provoked by someone believing in the offender; someone who perhaps carries hope and keeps it alive when the offender cannot do so for him or herself. Of course, the brutal reality is that the social circumstances of the lives of many repeat offenders suffocate hope.

Against this backdrop, Maruna describes the prognosis for many persistent offenders as 'dire' (precisely because of the criminogenic backgrounds, environments and traits that they experience).²³ Perhaps because of their experience of adversity, we know from research and practice experience that persistent offenders are very often highly fatalistic; or to use psychological terms, they have 'low self-efficacy' and an

18 Zie A. Bottoms e.a., Towards desistance: Theoretical underpinnings for an empirical study, *Howard Journal of Criminal Justice* 2004, 43(4), p. 368-389; J. Laub & R. Sampson, *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age seventy*, Cambridge, MA: Harvard University Press 2003.

19 R. Burnett, *The dynamics of recidivism*, Oxford: University of Oxford Centre for Criminological Research 1992; R. Burnett, Understanding criminal careers through a series of in-depth interviews, *Offender Programs Report* 2000, 4(1), p. 1-16; R. Burnett, 'One-to-one ways of promoting desistance: In search of an evidence base', in: R. Burnett & C. Roberts (red.), *What Works in probation and youth justice*, Cullompton: Willan Publishing 2004.

20 Maruna, *Making good*.

21 S. Farrall & B. Bowling, Structuration, human development and desistance from crime, *British Journal of Criminology* 1999, 17(2), p. 252-267.

22 R. Burnett & S. Maruna, So 'prison works' does it? The criminal careers of 130 men released from prison under Home Secretary, Michael Howard, *Howard Journal* 2004, 43(4), p. 390-404; Farrall & Calverley, *Understanding desistance from crime: Theoretical directions in rehabilitation and resettlement*.

23 Maruna, *Making good*.

'external locus of control'. They don't feel that they determine the direction of their own lives. Rather, life happens to them. Yet Maruna discovered that, despite this background and previous outlook, desisters somehow manage to acquire a sense of 'agency' – of control over their own lives.²⁴

But desistance is not just about the acquisition of new personal narrative and a new sense of personal empowerment; far less it is simply about the acquisition of the new skills that offender programmes typically focus upon. Desistance requires social capital as well as these forms of human capital.²⁵ Important ongoing studies of desistance in both Sheffield and Tübingen have suggested that for young men involved in persistent offending returning home and rebuilding ties with their parents and families is an important aspect of desisting from crime.²⁶

Finally, there is some evidence that for many ex-offenders desistance is about personal redemption, not necessarily in the spiritual or theological sense but rather in the sense of finding a way to 'make good' on a troubled and troubling past by making a positive contribution to families or communities now.²⁷ Psychologists refer to this as 'generativity'; it takes little imagination to see the generative potential that resides in community penalties and indeed generativity may provide one hypothesis about why reparative community penalties sometimes outperform rehabilitative ones in terms of reducing reoffending.²⁸

These findings have wide-ranging implications for probation work, but there are some quite specific central messages. Firstly, if desistance is an inherently individualised and subjective process, then we need to make sure that our approaches can accommodate and exploit issues of identity and diversity. One-size-fits-all interventions will not work. Secondly, the development and maintenance not just of motivation but also of hope become key tasks for probation workers, more of which below. Thirdly, desistance can only be understood within the context of human relationships; not just relationships between workers and offenders (though these matter a great deal) but also between offenders and those who matter to them. Fourth, although we tend to focus on offenders' risk and needs, they also have strengths and resources that they can use to overcome obstacles to desistance – both personal strengths and resources and strengths and resources in their social networks. We need to support and develop these capacities. Fifth, if desistance is about discovering agency, then interventions need to encourage and respect self-determination; this means working with offenders not on them. Finally, interventions based only on human capital – what a Dutch colleague recently described to me as 'between the ears' interventions – will not be enough. Probation needs to work on

24 Maruna, *Making good*.

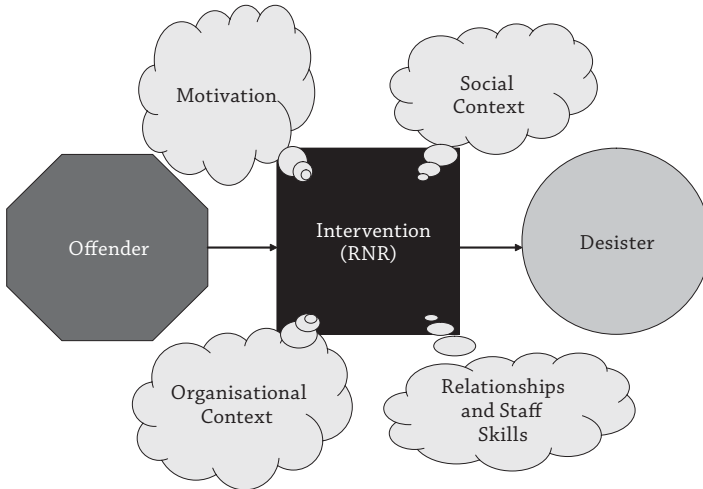
25 S. Farrall, *Rethinking What Works with offenders: Probation, social context and desistance from crime*, Cullompton: Willan Publishing 2002; S. Farrall, Supervision, motivation and social context: What matters most when probationers desist?, in: G. Mair (red.) *What matters in probation*. Cullompton: Willan Publishing 2004.

26 Zie <<http://www.scopic.ac.uk/SPOOCS.html>>.

27 Maruna, *Making good*.

28 F. McNeill & S. Maruna, Giving up and giving back: Desistance, generativity and social work with offenders, in: G. McIvor & P. Raynor (eds.), *Developments in work with offenders*. London: Routledge 2007.

Figure 3: Offender Interventions

social capital issues with communities and offenders – we need to work ‘beyond the ears’ if you will.

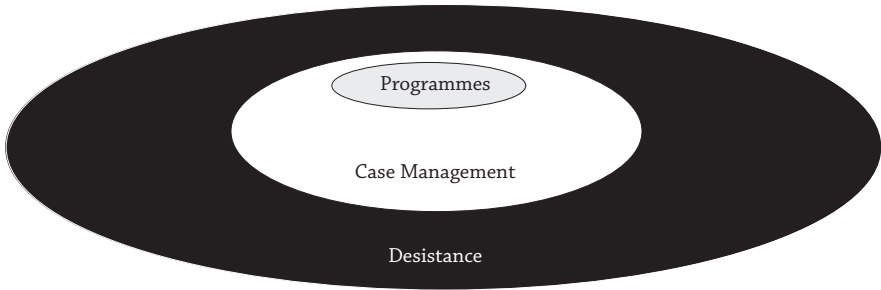
Putting Interventions in Their Place

But there is a more revolutionary implication of the desistance perspective that we need to confront and consider. Figure 3 represents – admittedly somewhat harshly – the type of approach to offender intervention programmes that has come to the fore in the UK of late.

In simple terms, the idea is that the offender is put through a programme which conforms to the principles of effective practice (more of which below) and emerges as a desister; the rough edges get smoothed off in the process. It is the offender who is changed by the intervention – and much of the focus has been on how to make the intervention or programme more effective. A number of complicating factors have emerged in the practical experiences of this general approach and in the evaluation research which has sought to account for the sometimes limited impact of such programmes. First of all, researchers have learned – not only through desistance research but from programmes research too – that more attention needs to be paid to the offender’s motivation and to the impact of his or her social context on the outcomes of the intervention.²⁹ Secondly, it is now well understood that there is more to effective programmes than designing them well; they need to be run well; that requires the right organisational arrangements, the right staff skills and the

²⁹ Farrall, *Rethinking What Works with offenders: Probation, social context and desistance from crime*.

Figure 4: Programmes in context

qualities of relationships between offenders and probation staff – both within programmes and beyond them.³⁰

Arguably, the delay in recognising the significance of these sorts of additional ingredients in the recipe for effective practice is a result of thinking too much about interventions or programmes and too little about the change processes that they exist to support. Desistance research, if taken seriously, would invert our priorities – recognising the change process as our central concern and considering offender programmes as but one aspect of the many means of supporting the process:

“Treatment was birthed as an adjunct to recovery, but, as treatment grew in size and status, it defined recovery as an adjunct of itself. The original perspective needs to be recaptured. Treatment institutions need to once again become servants of the larger recovery process and the community in which that recovery is nested and sustained.”³¹

To use education as an analogy, one might ask the question whether it is more important that teachers understand how children learn and develop and how they can support these processes or to know what currently seems to be the best way to teach them? While we may want the answer to this question to be ‘Both!’, the former seems to be more of a priority than the latter.

Figure 4 seeks to simply convey the relationships between desistance, case management and programmes. Services, systems and practitioners need to begin by

30 P. Raynor, Rehabilitative and reintegrative approaches, in: A. Bottoms, S. Rex & G. Robinson (eds.), *Alternatives to prison: Options for an insecure society*, Cullompton: Willan Publishing 2004; P. Raynor, Opportunity, motivation and change: Some findings from research on resettlement, in: R. Burnett & C. Roberts (eds.), *What Works in probation and youth justice*, Cullompton: Willan Publishing 2004; P. Raynor, Community penalties and Home Office research: On the way back to ‘nothing works’?, *Criminology and Criminal Justice* 2008, 8, p. 73-87.

31 W. White, *Toward a new recovery movement: Historical reflections on recovery, treatment and advocacy*, paper presented at the Center for Substance Abuse Treatment, Recovery Community Support Program Conference, Alexandria, Virginia, April 2000; Maruna & Farrall, Desistance from crime: A theoretical reformulation.

understanding the desistance process and how best to support it, and then embed the overall intervention or case management process in this understanding, and then embed within case management the role that specific programmes may play. As a member of an accreditation panel for such programmes, I am often troubled to find programme designers making submissions on the basis that the programme is the change process. It is not; it is merely one aspect of the service required to support the change process.

Developing Human Capital

That said, if there was once a risk of ignoring the importance of change processes and supports beyond programmes,³² then there is perhaps now a risk of rejecting or dismissing the role that programmes *can* play. As has already been suggested in elaborating the three preconditions for change, offender programmes represent a key mechanism for developing offenders' capacities for change by building their human capital. There is by now a considerable body of evidence about the types of programmes that seem to work best. Most probation managers will be, by now, very well aware of the principles of risk, need and responsivity; the principles that make up the RNR model³³ that continues to dominate approaches to offender rehabilitation in the English-speaking world. Ensuring that these principles (and to some extent other research evidence) are increasingly designed into programmes is the task of accreditation systems in many northern European jurisdictions. These accreditation processes and systems typically stipulate criteria around requirements that programmes have evidence-based models of change, that they have clear procedures for the selection of appropriate offenders, that they target 'criminogenic' (or crime-generating) needs, that they use effective methods oriented towards the acquisition of skills, that they specify appropriate sequencing, intensity and duration of the programme, that they attend to the need to engage and motivate offenders, that they have procedures in place to ensure continuity within programmes and between programmes and other activities, and that they have measures in place to ensure that they are delivered as designed (with integrity) and are properly evaluated. Despite these efforts to design-in quality, the results to date of attempts to roll-out programmes within probation have been somewhat disappointing, in England and Wales at least.³⁴

This may be explained in part by the fact that in practice this list represents a very challenging menu not just for programme designers but also, more to the point, for those delivering the interventions. As medical researchers know well, an efficacious treatment in the laboratory is not necessarily effective in the real world. If the 'cure'

32 R. Burnett & F. McNeill, The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime, *Probation Journal* 2005, 52(3), p. 247-268.

33 D. Andrews & J. Bonta, *The psychology of criminal conduct*, Cincinnati, OH: Anderson Publishing 2003.

34 Zie voor een kritisch overzicht S. Merrington & S. Stanley, What works? Revisiting the evidence in England and Wales, *Probation Journal* 2004, 51(1), p. 7-20.

is more painful or inconvenient than the 'condition', the fact that it works will not persuade many patients to undergo it.

This problem of 'treatment adherence' manifests itself in offender programmes as the problem of 'programme attrition', meaning the numbers of 'drop-outs' who start but don't complete programmes.³⁵ In England and Wales, this has been a major problem, not least because there is much evidence that those who drop out fare worse in terms of reconviction than those who never start programmes.³⁶ That neither drop-outs nor non-starters do as well as programme completers offers limited comfort to practitioners and researchers alike, since the better outcomes for completers can too readily be attributed to a selection bias; those with the motivation to complete programmes may well have been motivated enough to change without the help of the programme. And indeed some of the evidence from some of the programmes suggests that the completers may have been lower risk offenders in the first place.³⁷ Some commentators in England and Wales attribute these and other disappointing findings to organisational issues and implementation problems, not least problems with the tensions between, on the one hand, the political need to meet targets for getting large numbers of offenders through programmes and, on the other hand, making sure that the programmes are effectively targeted.³⁸ With hindsight we might summarise one of the key lessons of the experience of programmes in England and Wales in the English phrase: 'too much haste, too little speed'. In other words, implementing programmes (or perhaps any organisational change process) too hastily will ultimately delay the delivery of the desired outcomes.

The discussion above has already alluded to some of the other lessons to be learned from this experiment. Firstly, much more attention needs to be paid to the organisational contexts of professional cultures in and through which interventions are delivered – to borrow from a biblical parable, it is as much the condition of the soil that determines to yield as the quality of the seed. Secondly, to another English expression, we need to be careful not to place all our eggs in one basket: it is unwise to rely too heavily on programmes themselves as the main mechanisms to deliver reductions in reoffending; rather we need to draw on a wider body of evidence (including desistance research) to make sure that our routine practices of case man-

35 H. Kemshall e.a., *The effective management of programme attrition: A report for the National Probation Service (Welsh Region)*, Leicester: De Montfort University 2002; C. Roberts, Offending behaviour programmes: Emerging evidence and implications for practice, in: R. Burnett & C. Roberts (eds.), *What Works in probation and youth justice*, Cullompton: Willan 2004.

36 C. Hollin, J. McGuire & E. Palmer, *Pathfinder programmes in the probation service: A retrospective analysis*, London: Home Office Research ESD 2004.

37 R. Burnett & C. Roberts (eds.), *What Works in probation and youth justice*, Cullompton: Willan Publishing 2004.

38 Hollin, McGuire & Palmer, *Pathfinder programmes in the probation service: A retrospective analysis*; Raynor, Rehabilitative and reintegrative approaches; Raynor, Opportunity, motivation and change: Some findings from research on resettlement; Raynor, Community penalties and Home Office research: On the way back to 'nothing works'?

agement and casework – and the key relationships between probation staff and offenders – are as effective as they can be in supporting change.³⁹

Developing Motivation

In looking briefly at the second precondition of change, some critics have suggested that the RNR model is, in practice, somewhat weak in respect of the issue of offender motivation and that, as such, the principle of responsivity – which involves using methods that effectively engage offenders – is as yet underdeveloped. Ward and Maruna have recently argued convincingly that the Good Lives Model of Offender Rehabilitation (GLM) may address this weakness in existing approaches.⁴⁰

The GLM represents a relatively recent development in the field.⁴¹ It draws on the developing field of ‘positive psychology’ to offer a strengths-based approach to rehabilitation. In setting out the general principles of the model, Ward and Maruna articulate several basic assumptions.⁴² Essentially, the GLM assumes that people (including offenders) are predisposed to seek certain goals or primary human goods including, for example, life, knowledge, excellence in play and work, agency or autonomy, inner peace, friendship, community, spirituality, happiness and creativity. Secondary goods, such as certain types of work or relationships, provide particular ways and means for us to pursue and achieve primary goods. Because primary human goods are plural, there are many possible sources of motivation for human behaviour.

The GLM rests on the assumption that interventions should aim to promote an individual’s goods as well as to manage or reduce risk. A major aim of rehabilitative work is to enable an individual to develop a life plan that involves ways of effectively securing primary human goods without harming others. However, this is not just about tackling risk factors; it is about the holistic reconstruction of the self that requires practitioners to consider and address individual, relational and contextual factors; attending to both characteristics and environments. Similarly, risk must be understood not as an attribute of offenders but in a multifaceted and contextualised way. Finally, the approach requires an explicit focus on conceptualising a good life; taking account of strengths, primary goods and relevant environments, and encouraging and respecting individual’s capacities to make choices for themselves.

39 Raynor, Rehabilitative and reintegrative approaches; Raynor, Opportunity, motivation and change: Some findings from research on resettlement; Raynor, Community penalties and Home Office research: On the way back to ‘nothing works?’.

40 T. Ward & S. Maruna, *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*, London: Routledge 2007.

41 T. Ward & M. Brown, The good lives model and conceptual issues in offender rehabilitation, *Psychology, Crime and Law* 2004, 10(3), p. 243-257; T. Ward, & W. Marshall, Good lives, aetiology and the rehabilitation of sex offenders: a bridging theory, *Journal of Sexual Aggression* 2004, 10(2), p. 153-169; T. Ward & T.A. Gannon, Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The comprehensive good lives model of treatment for sexual offenders, *Aggression and Violent Behavior: A Review Journal* 2006, 11, p. 77-94; T. Ward, R.E. Mann & T.A. Gannon, The comprehensive good lives model of treatment for sexual offenders: Clinical implications, *Aggression and Violent Behavior: A Review Journal* 2007, 12, p. 87-107.

42 Ward & Maruna, *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*.

In understanding the aetiology of offending, the GLM draws on strain theory⁴³ to suggest that there are two basic routes to offending – direct and indirect. The direct route refers to situations where the individual seeks certain types of good through criminal activity. The indirect route refers to situations where the pursuit of a certain good has consequences that increase the pressure to offend; for example, where the use of alcohol to relieve emotional pressure leads to a loss of control in particular circumstances. In the GLM criminogenic needs are best understood as internal or external obstacles to the acquisition of primary human goods.

In the practice model that develops from these principles and assumptions, the practitioner must balance the promotion of personal goods (for the offender) with the reduction of risk (for society). Too strong a focus on personal goods may produce a happy but dangerous offender; but equally too strong a focus on risk may produce a dangerously defiant or disengaged offender. The practitioner has to create a human relationship in which the individual offender is valued and respected and through which interventions can be properly tailored in line with particular life plans and their associated risk factors. So, although, as with RNR, interventions should be structured and systematic, they should also be shaped to suit the person in question. The language used by the practitioner and their agency should be ‘future-oriented, optimistic and approach goal focused’⁴⁴ in order to foster motivation.

In the processes of engagement and assessment, Ward and Maruna suggest that as well as addressing risk, needs and responsivity, practitioners should also assess the individual’s *priorities* – their own goals, life priorities and their aims for the intervention.⁴⁵ This requires analysing the kinds of priorities implicit in their patterns of offending and also asking the person directly about what s/he values and where s/he places her efforts and energies. A more comprehensive assessment of an individual’s potential for achieving a good life involves exploring:

- 1 Whether there is restricted scope for meeting some primary goods perhaps because of an undue focus on others.
- 2 Whether some goods are being pursued through inappropriate means.
- 3 Whether there is conflict between the individual’s goals.
- 4 Whether the person has the capacity or capabilities to enact their life plan and achieve their goals.

Individual case formulation then proceeds by exploring presenting problems and criminogenic needs and then by establishing the function of the offending – that is, the primary human goods to which it directly or indirectly relates. Once the reasons for offending, the level of risk and the flaws in the individual’s life plan have been understood, the practitioner should identify their strengths, positive experiences and expertise. Next, the effort shifts to exploring primary and secondary goods and how they might be better met. There should then follow some consideration of the individual’s environment and its likely impact on their life plan, before

43 R.K. Merton, Social structure and anomie, *American Sociological Review* 1938, 3, p. 672-682.

44 Ward & Maruna, *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*, p. 127.

45 Ward & Maruna, *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*.

in the final phase of assessment the practitioner constructs an intervention plan based on all of the above considerations:

‘Thus, taking into account the kind of life that would be fulfilling and meaningful to the individual... [the practitioner] notes the kinds of capabilities or competencies he or she requires to have a chance of putting that plan into action. A treatment plan is then developed.’⁴⁶

Ward and Maruna’s evaluation of the GLM⁴⁷ presents a wealth of empirical evidence to support the theoretical frameworks, aetiological assumptions and practice focuses of the model and points to positive evaluations of a number of correctional treatment programmes based on or analogous to the GLM. However, their candid conclusion is that:

‘the GLM appears to function well as an integrative framework, but so far there is a paucity of specific correctional programs that have been explicitly developed with GLM in mind. Thus there is a lack of direct, compelling research evidence for GLM-inspired programs. However, this is changing rapidly and, as we write, several correctional GLM programmes are being constructed and empirically evaluated.’⁴⁸

Beyond this issue about the existing evidence base, there are a number of questions that might be asked about the GLM. Are the primary human goods as universally pursued as the model suggests? How can practitioners manage the deep tensions that exist in contemporary societies around diverse views of what constitutes the good life and the conflicts that arise in the pursuit of very different versions of that life within communities? Do all of those offenders with whom social workers engage require the holistic reconstruction of the self that the thoroughgoing revision of a good lives plan seems to suggest? Might less intensive interventions suffice in many cases? That said, there is no reason why the GLM would not allow for varying degrees of reconstruction and revision and indeed its emphasis on tailored intervention might require this. Does the GLM perhaps underplay the extent to which criminogenic social contexts (and limited life opportunities) might make a ‘criminal’ good lives plan logical and functional from the offender’s point of view. Finally, might a sharper focus on the importance of interventions around the familial and social contexts of offending and desistance, and on work to develop legitimate opportunities (or licit social capital – see below) also be required?

It may be that the emphasis in both the RNR model and, to a lesser extent, in the GLM model on *within-individual* analyses of and responses to offending is a consequence of the psychological orientation towards offender rehabilitation that they share. That said, the GLM’s values and principles seem highly consistent both with probation’s humanistic traditions. Moreover, to the extent that one can still see

46 Ward & Maruna, *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*, p. 136.

47 Ward & Maruna, *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*.

48 Ward & Maruna, *Rehabilitation: beyond the risk paradigm*, p. 171.

probation as a form of social work,⁴⁹ the GLM seems congruent with social work's broader history of engaging with ecological perspectives, with its contemporary stress on the personalisation of care and with strengths-based approaches.

Developing Social Capital

But since capacities and motivation are not sufficient for change, and given the criticism that both the RNR and the GLM models are too focussed on the individual level of analysis, it is necessary to turn to the last of the three preconditions of change; the development of opportunities and of social capital. We have already noted that the latter term refers to the resources that inhere in social relationships and networks characterised by shared norms and reciprocal bonds.⁵⁰ Social capital theorists have delineated three types of social capital, two of which are most relevant here; bonding social capital refers to close ties with family and friends, bridging social capital refers to more distant ties, for example with a wider network of acquaintances and colleagues (REFS). Unsurprisingly, research indicates not just that high crime communities have low social capital but also that persistent offenders tend to have very little social capital – or at least very little licit social capital. Their damaged ties even to kith and kin – friends and family – force them to rely on illicit and criminal networks, damaging their prospects for desistance.⁵¹ It follows that supporting desistance requires probation services to help offenders and ex-offenders, where appropriate, to repair the bonding social capital represented in family ties and to prepare for and develop ties with the new families that they form as they establish intimate relationships and become parents. However, this social capital building should also extend to the development of bridging social capital, meaning wider community ties forged with and through employers, NGOs, faith communities and so on. Both by developing their positive contributions to families and by building positive ties with communities, probation services can create channels for the generative activities that seem to be important to those desisting from crime in helping them to see themselves as positive contributors to communities rather than risks or threats to them.⁵²

Of course, developing the social capital of a vilified, marginalised and excluded group like offenders is far from easy in the insecure, late-modern societies in which most of us work. Indeed in some European jurisdictions we seem hell-bent on squandering our diminishing fiscal resources by imprisoning more and more offenders despite the evidence not just of the futility of such an approach but also of its high social costs, not least in terms of reconviction rates and ruined lives.

49 McNeill, Bracken & Clarke, Social work and criminal justice.

50 R.D. Putnam, *Bowling alone: The collapse and revival of american community*, New York: Simon and Schuster 2000; F. McNeill & B. Whyte, *Reducing reoffending: Social work and community justice in Scotland*, Cullompton: Willan 2007.

51 C. Webster, T. MacDonald & M. Simpson, Predicting criminality? Risk factors, neighbourhood influence and desistance, *Youth Justice* 2006, 6(1), p. 7-22.

52 McNeill & Whyte, *Reducing reoffending: Social work and community justice in Scotland*.

Once again, research can provide a measure of hope here. A recent study of public attitudes to punishment in two high crime communities in Sheffield, for example, led its authors to suggest that the contrasts in punitiveness between the two communities may have been accounted for by different feelings about community within them.⁵³ While the more punitive community felt abandoned to disorder and decay, residents in the less punitive community – despite having a similar crime rate – felt that their neighbourhood was on the up. In part, this was accounted for by differences in the policing of the communities. The researchers link their findings to the literature on reassurance policing which encourages the use of ‘control signals’ to tackle those ‘signal crimes’ around which anxieties about crime and disorder tend to coalesce.⁵⁴ In a recent paper, Professor Sir Tony Bottoms has suggested that, like the police, probation services need to consider the signals they send to communities and neighbourhoods.⁵⁵ These signals might include control and protection signals, but they might also include restitution or reparation signals and reformation or redemption signals. Other important research on public attitudes to punishment suggests that we should not neglect but rather attend closely to the emotive aspects of punishment. However, rather than surrendering to the negative feelings that underlie punitiveness, we should try to tap into the long-cherished and still strong cultural heritage of belief in redeemability which asserts the capacity of human beings to grow and change for the better.⁵⁶ It may be that the ultimate fate of probation services – perhaps even of humanity in our approaches to punishment – may depend much more on our success or failure in developing and sending restitution, reparation and redemption signals than in delivering effective public protection.

Conclusion

This paper aimed to suggest that on moral and empirical grounds rehabilitation should be pursued as an end and not just as a means, and that in order to think about ‘what works?’ in controlling or reducing crime, we also need to think about ‘what is just?’. It was argued that, in stressing our collective interests and building our collective efficacy, the concept of community safety might be more productive than the concept of public protection which tends to construct offenders as external threats to communities. I have also tried to explain why change-focussed, integrative approaches to public protection must be sustained and developed as a necessary counter-balance to restrictive approaches, though this is not to say that restrictive approaches have no place.

- 53 A. Bottoms & A. Wilson, Attitudes to punishment in two high-crime communities, in: A. Bottoms, S. Rex & G. Robinson (eds.), *Alternatives to prison: Options for an insecure society*, Cullompton: Willan Publishing 2004.
- 54 M. Innes, Reinventing tradition? Reassurance, neighbourhood security and policing, *Criminal Justice* 2004, 4(2), p. 151-171.
- 55 A. Bottoms, The community dimension of community penalties, *Howard Journal of Criminal Justice* 2008, 47(2), p. 146-169.
- 56 S. Maruna & A. King, Selling the public on probation: Beyond the bib, *Probation Journal* 2008, 55(4), p. 337-352.

My preference for discourses of community, integration and change is not just a product of my own origins in social work practice – it is not just a matter of the heart. Rather my engagement with criminological research suggests clearly to me that, particularly in neo-liberal regimes, the dominance of a ‘risk’ or ‘protection’ discourse is very likely to frustrate its own purposes if it identifies offenders with the worst aspects of themselves, if it leads practitioners to neglect of offenders’ needs, strengths, goals and aspirations and if it reinforces a social climate that creates practical and attitudinal barriers to ex-offenders’ prospects of social mobility and of living differently.

‘What works?’ sounds like a technical question, but it is a question that ultimately drives us back to question not just about the kinds of probation services we want to develop and deliver but about the kinds of communities and societies to which we want to belong. My conviction, both as a citizen and an academic, is that we will be safer in a society where ex-offenders are supported to move towards better lives, than in one where the risks that they present are merely managed and surveilled, and where those risks are continually fixed and reinforced by their stigmatisation and exclusion as risk bearers.

Nieuwe wegen in het terugdringen van recidive?*

Jo Hermanns

Inleiding

Het verlagen van de hoge tot zeer hoge recidive van delinquenten (doorsnee 70%) blijkt een lastige opgave te zijn. Dit jaar (2009) verlaten ruim 35.000 volwassen personen een gevangenis. Van hen had ruim 80% al een strafrechtelijk verleden. In de komende twee jaar zal ruwweg de helft opnieuw voor een doorgaans ernstig misdrijf veroordeeld worden en opnieuw in de gevangenis terechtkomen.

Men is dan ook naarstig op zoek naar effectieve programma's om een wending te kunnen geven aan de criminele levenswandel waarin een groot deel van de delictplegers is verzeild geraakt. In deze bijdrage zullen de twee belangrijkste stromingen daarin kort beschreven worden. Een derde stroming (het wraparound-model) is een poging om de sterke punten van de eerste twee te combineren en daaraan nog iets toe te voegen, namelijk een sturingsmodel om de verschillende activiteiten die ondernomen moeten worden, in één geïntegreerd en geregisseerd aanbod te vertalen. Dit model wordt iets uitvoeriger beschreven. Tot slot wordt een gedachte-experiment uitgevoerd waarin beschreven wordt hoe het 'reclasseren' in Nederland eruit zou zien als de recidivebestrijding op dit model gebaseerd zou worden.

'What works' als dominante stroming

In dit artikel wordt ingezoomd op delinquenten die veroordeeld zijn tot een gevangenisstraf. Hierbij gaat het om gestructureerde programma's van enkele weken tot enkele maanden die gedetineerden doorlopen tijdens hun verblijf in het gevang of daarop aansluitend. De kern van de theorie van de psychologie van het criminele gedrag van Andrews & Bonta, waarop de 'What Works'-benadering gebaseerd is, houdt in dat attitudes, interpretaties en afwegingen van het individu in de context van risico's en criminogene behoeften bepalen of iemand wel of niet een delict pleegt.¹ Andrews en Bonta gaan er daarom van uit dat cognitieve gedragsinterventies de beste basis voor interventies vormen.

De familie van de cognitieve gedragsinterventies (trainingen of behandelingen) gaat ervan uit dat daders de cognitieve vaardigheden missen om hun persoonlijke wensen op een voor anderen acceptabele manier te realiseren. Hierdoor komen ze voortdurend in de problemen. Geprobeerd wordt dit cognitieve tekort op te heffen door

* De tekst is gebaseerd op de inaugurele rede 'Continuïteit en discontinuïteit in het leven van mensen met crimineel gedrag' bij het aanvaarden van het bijzonder lectoraat 'Werken in Justitieel Kader' aan de Hogeschool Utrecht en op J. Hermanns, Continuïteit en discontinuïteit in het leven van mensen met crimineel gedrag. Een andere visie op het bestrijden van recidive, in: J. Hermanns & A. Menger, *Walk the line. Over continuïteit en professionaliteit in het reclasseringswerk*, Utrecht: HU/SWP 2009, p. 25-67.

1 D. Andrews & J. Bonta, *The psychology of criminal conduct*, Cincinnati: Anderson Publishing Co 1998.

hen te laten inzien dat hun huidige interpretatie van de sociale werkelijkheid denkfouten en storende gedachten omvat. Vervolgens worden nieuwe manieren van denken over sociale situaties aangeleerd zoals realistischere interpretaties van het gedrag van anderen, het zich in anderen verplaatsen en effectievere manieren van probleem oplossen. Deze cognitieve vaardigheden worden geoefend in de veronderstelling dat daardoor ongewenst gedrag zoals het plegen van een misdrijf wordt voorkomen.

Het Washington State Institute for Public Policy maakte onlangs een overzicht van 'what works and what does not'.² Het vond 291 naar hoge wetenschappelijke normen op effect onderzochte interventies. Inderdaad blijken interventies die behoren tot de familie van de cognitief-gedragsmatige benadering vaak effectief. In Nederland zijn voorbeelden van bekende sociaal-cognitieve interventies: Training voor Sociale Vaardigheden, Agressie Regulatie Op Maat en Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen.

Effectieve cognitieve gedragsinterventies bleken in het overzicht van Aos en collega's voor de algemene populatie van daders gemiddeld 8,2% reductie van recidive te kunnen bewerkstelligen. In Nederland zou dat betekenen dat de huidige tweejaars algemene recidive van gedetineerden van 54% tot 45,8% zou kunnen worden teruggebracht als alle gedetineerden een cognitief-gedragsmatige interventie krijgen aangeboden die past bij hun recidiverisico, aansluit op hun criminogene behoeften en past bij hun persoonlijke situatie. De maatschappelijke winst van het systematisch toepassen van effectieve gedragsinterventies zou in dat geval groot zijn: zowel in termen van kwaliteit van leven van slachtoffers en daders, als ook in materiële maatschappelijke kosten.

De klassieke maatschappelijk-werkbenadering

In deze benadering, ook wel door onderzoekers de sociaal-ecologische benadering genoemd, ligt de nadruk op het oplossen van praktische problemen en het werken aan sociale relaties die na detentie nodig zijn om te kunnen integreren in de maatschappij.

Uit een serie studies blijkt dat de problemen die (ex-)gedetineerden ervaren niet alleen als 'cognitieve defecten' gezien kunnen worden. In Nederland werd bij ruim 11.000 klanten van de reclassering bij wie de RISc (een instrument om onder andere criminogene behoeften te meten) is afgenomen, de volgende top 5 gevonden:

- 1 opleiding, werk en leren;
- 2 denkpatronen, gedrag en vaardigheden;
- 3 houding;
- 4 relaties met vrienden en kennissen; en
- 5 druggebruik.³

2 S. Aos, M. Miller & E. Drake, *Evidence based adult corrections programs: what works and what does not*, Olympia: Washington State Institute for Public Policy 2006.

3 L. van der Knaap, L. Leenarts & L. Nijssen, *Psychometrische kwaliteiten van de Recidive Inschattingsschalen (RISc). Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, interne consistentie en congruente validiteit*, Den Haag: WODC 2007.

In een ander Nederlands onderzoek naar de behoeften van gedetineerden na vrijlating, bleek dat 22% van hen problemen heeft met het identiteitsbewijs (er geen hebben of het niet meer kunnen vinden), dat 40% inkomensproblemen heeft, dat 30% problemen heeft met huisvesting en dat 8% problemen met zorg heeft.⁴ Dit laatste cijfer is volgens de onderzoekers zelf een onderschatting die het gevolg is van de onderzoeksmethode. Er mag gezien de hoge percentages in de verschillende categorieën van worden uitgegaan dat voor veel gedetineerden er op meerdere levensgebieden tegelijk problemen zullen zijn. Daarnaast is het zo dat een relatief groot deel van de gedetineerden psychische stoornissen heeft en/of verslaafd is. Veronachtzaamd wordt ook vaak dat een onbekend maar waarschijnlijk substantieel deel van de gevangenispopulatie functioneel analfabeet en/of dyslectisch is.⁵ Voor al deze belemmeringen voor het maatschappelijk participeren zullen oplossingen gevonden moeten worden. Het klassieke maatschappelijk werk heeft met deze aanpak een lange traditie opgebouwd, maar heeft nagelaten deze *evidence based* te maken.

Wraparound care

Een interventiemodel dat bekend is geworden onder de naam *wraparound*, ook wel *wraparoundcare*-model genoemd, lijkt in staat de sterke punten van effectieve gedragsinterventies en van de gemeenschappelijke kenmerken van de sociaal-ecologische invalshoek te combineren en daar een belangrijk element aan toe te voegen: de planning en coördinatie van alle activiteiten. *Wraparound* is oorspronkelijk ontworpen als een casemanagement-model om de hulp aan cliëntsystemen met complexe problemen beter te organiseren. In de zorg voor *multiproblem* gezinnen en hun kinderen deden zich immers dezelfde problemen voor als in het toezicht op en de begeleiding van mensen met herhaaldelijk crimineel gedrag.

Het eerste doel van *wraparound* was om een sterk casemanagement te ontwikkelen dat de verschillende noodzakelijke activiteiten onder één regie kon brengen.⁶ De hulp, zorg, en ondersteuning werden vanuit een concreet plan van aanpak door de casemanager georganiseerd en aangestuurd. De losse elementen werden als het ware om het cliëntstelsel heen gedrapeerd.

Wraparound is inmiddels meer dan een vorm van casemanagement. Werkenderwijs ontstond er ook een inhoudelijke visie op het bewerkstelligen van veranderingen in levens van mensen die ernstig en chronisch problematisch gedrag vertoonden. The National Wraparound Initiative Group onder leiding van Bruns⁷ formuleerde een aantal principes dat inmiddels ook behoort tot kwaliteits- of integriteitscriteria die aan de hand van gestandaardiseerde observatieschalen getoetst kunnen wor-

- 4 J. Kuppens, & H. Ferwerda, *Van binnen naar buiten. Een behoefteonderzoek naar de aard en omvang van nazorg voor gedetineerden*, Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke 2008.
- 5 C. Hudson, Basic skills provision for offenders on probation supervision: beyond a rhetoric of evidence-based policy? *British Journal of Educational Studies* 2003, 51(1), p. 64-81.
- 6 R. Brown & B. Hill, Opportunity for change: Exploring an alternative to residential treatment, *Child Welfare League of America* 1996, 725, p. 35-57.
- 7 E. Bruns e.a., *Ten principles of the wraparound process*, Portland: Portland State University 2004.

den.⁸ Helaas is er nog maar beperkte empirische evidentie over de werkzaamheid van deze aanpak bij het terugdringen van recidive en dan nog alleen bij jeugdige delinquenten. In de enige *randomized controlled trial* die in de literatuur te vinden is, werd gevonden dat een groep jonge delinquenten die in het *wraparound*-model begeleid werden tijdens en vlak na het programma minder van huis wegliepen, minder spijbelden, minder vaak van school geschorst werden, minder vaak geweld pleegden, minder vaak door de politie werden opgepakt en vaker een baan hadden dan een controlegroep voor wie de conventionele aanpak van justitie gold (een casemanager die de jongere verwees naar een aantal losstaande interventies).⁹ De recidive was voor beide groepen in de korte meetperiode van enkele maanden na het programma erg laag en verschilde niet. Helaas zijn er geen gegevens verzameld over de recidive op de wat langere termijn. *Wraparound* kan dus nog niet *evidence based* genoemd worden. *Practice based* zou echter wel een terechte kwalificatie zijn. De belangrijkste elementen in de inhoudelijke visie achter *wraparound* zijn dat duurzame veranderingen in cliëntsystemen alleen kunnen plaatsvinden als:

- a interventies passen in een plan dat door een team van professionals en personen uit het eigen netwerk samen met het cliëntstelsel is ontworpen;
- b dit plan concrete doelen betreft in de eigen leefsituatie van het cliëntstelsel;
- c de activiteiten die nodig zijn door een casemanager en de cliënt samen worden aangestuurd;
- d de noodzakelijke interventies zowel van sociale netwerken als van professionele instellingen uit meerdere sectoren van hulp, zorg en ondersteuning kunnen worden ingezet;
- e de uitvoering plaatsvindt in de omgeving die in de gegeven omstandigheden het minst restrictief is en dus bij voorkeur in de eigen leefsituatie plaatsvindt.

Het *wraparound*-model is geprotocolleerd.¹⁰ Naast de casemanager is er een 'assistent' beschikbaar die met een zeer lage caseload het cliëntstelsel dagelijks ondersteunt in de uitvoering van het plan, in het voorbereiden van de teambijeenkomsten en het monitoren van de voortgang. In een *wraparound*-programma wordt in principe op alle relevante levenssterreinen gewerkt. Voorbeelden hiervan zijn: wonen, gezin, cognities, gedrag en emoties, opleiding en beroep, legaliteit, relaties en netwerken, veiligheid, medische zorg.¹¹

8 E. Bruns, J. Suter & K. Leverenz-Brady, Relations between program and system variables and fidelity to the wraparound process for children and families, *Psychiatric Services* 2006, 57(11), p. 1586-1593; M. Epstein e.a., Reliability of the wraparound observation form: an instrument to measure the wraparound process, *Journal of Child and Family Studies* 1998, 7(2), p. 161-170; P. Nordess & M. Epstein, Reliability of the Wraparound Observation Form - Second Version: an instrument designed to assess the fidelity of the wraparound approach, *Mental Health Services Review* 2003, 5(2), p. 89-96.

9 M. Carney, & F. Buttell, Reducing juvenile recidivism: evaluating the Wraparound Services Model, *Research on Social Work Practice* 2003, 13(5), p. 551-568.

10 In de VS worden onder de naam *wraparound* honderden verschillende programma's bij miljoenen gezinnen toegepast die lang niet allemaal aan minimale kwaliteitseisen voldoen. In dit hoofdstuk wordt uitsluitend het geprotocolleerde en gestructureerde programma bedoeld dat in de hier besproken literatuur beschreven en onderzocht is.

11 Carney & Buttell, Reducing juvenile recidivism: evaluating the Wraparound Services Model.

Het *wraparound*-model kent een opbouw in dertien stappen. Vertaald naar de begeleiding van de recidive bij gedetineerden betekent dit:

- 1 het identificeren van de sleutelpersonen in het leven van de cliënt;
- 2 het verhelderen aan betrokkenen hoe *wraparound* werkt;
- 3 het formeren van een *wraparound*-team;
- 4 het bepalen welke professionele voorzieningen bij de cliënt betrokken zijn en selecteren welke voorzieningen (nog) nodig zijn;
- 5 het opstellen van een plan met meetbare doelen;
- 6 bepalen welke training of begeleiding de sleutelfiguren nodig hebben;
- 7 het opstellen van een plan voor crisissituaties en de ('ontbindende') voorwaarden bepalen voor de uitvoering van het plan;
- 8 het zoeken naar hulp, behandeling, ondersteuning die nog niet aanwezig is, maar wel nodig is;
- 9 het zorgen voor een financiële dekking van het plan;
- 10 het uitvoeren van het plan;
- 11 het evalueren van de voortgang en eventueel bijstellen van het plan;
- 12 het bepalen van de afronding en het maken van een langetermijnplan; en
- 13 het vastleggen van de mate waarin doelen bereikt zijn als input voor verdere programma-ontwikkeling.

Het team komt slechts enkele malen bij elkaar (vaak om de drie maanden). Het zwaartepunt van de uitvoering ligt bij de cliënt, de casemanager en de 'assistent'. Het programma wordt uitgevoerd onder de regie van één casemanager die gedurende het gehele traject actief is. Het traject zal bij het bestrijden van recidive van gedetineerden tijdens de detentiefase moeten worden gestart en dient daarna door te lopen totdat de gestelde doelen gerealiseerd zijn. Taxman schat op basis van de ervaring met 're-integratieprojecten van gedetineerden in dat de postdetentiefase een maand tot twee jaar in beslag kan nemen.¹²

Een belangrijk element in het *wraparound*-model is ten slotte de overtuiging dat het cliëntensysteem zelf mede-probleemeigenaar is en dat veranderingen niet zonder intrinsieke motivatie van de cliënt mogelijk zijn. Daarom is de cliënt (of zijn de cliënten als het om een gezin gaat) altijd lid van het *wraparound*-team. Dit lijkt in eerste instantie op gespannen voet te staan met het gegeven dat het *wraparound*-model vaak wordt toegepast in situaties waarin er sprake is van een gedwongen kader zoals jeugdstrafrecht en kindbescherming. Voor dat onderwerp wordt kortheidshalve verwezen naar het artikel van Anneke Menger in deze aflevering van *PROCES*.

Nieuwe wegen voor de reclassering?

In het bovenstaande is een ideaaltypisch 'desistance'-traject beschreven. De logica van de recidivebestrijding wordt op deze manier geplaatst náást de logica van de strafrechtketen. Vanuit belangrijke levensdoelen van en voor gestraften wordt teruggeredeneerd naar een samenstel van activiteiten die ontplooid moeten worden

12 F. Taxman, The offender and reentry, *Federal Probation* 2004, 68(2), p. 31-35.

door de gestrafte zelf, zijn (toekomstige) sociale context en (soms een keur van) professionele hulpverleners en ondersteuners. *Evidence based* gedragstrainingen zullen doorgaans onderdeel zijn van het opgestelde plan. Maar ook sociale netwerken en maatschappelijke instituties spelen een essentiële rol. Dit gebeurt per gedetineerde in een uniek 'project' dat alleen kan worden uitgevoerd met een sterke 'projectleiding' en een 'draagvlak' bij alle betrokkenen. Dit project moet niet gezien worden als een vorm van 'nazorg' na de straf, maar als een geheel van gecoördineerde activiteiten die tijdens de detentie en daarna in één continue lijn worden uitgevoerd. De zwaarte en duur van het programma wordt afgestemd op de ernst van het recidiverisico, er wordt gewerkt vanuit de concrete behoeften van de gestraften op meerdere levensterreinen en ieder 'project' is uniek en afgestemd op de individuele kenmerken van de gestrafte.

In Nederland is sinds 2006 de re-integratieketen van gedetineerden in grote lijnen als volgt ontworpen:

- 1 Tijdens detentie zijn gedragsinterventies mogelijk, onder verantwoordelijkheid van de penitentiaire instelling.
- 2 Tijdens detentie krijgen de gestraften begeleiding van medewerkers maatschappelijke dienstverlening (MMD'ers) van de gevangenis. Ze bieden hulp op vier leefterreinen: identiteitspapieren, inkomen, huisvesting en zorg, en werken hierin samen met gemeenten.
- 3 Na detentie wordt voor de gedetineerden met een matig of hoog recidiverisico toezicht en begeleiding door één van de drie reclasseringsorganisaties aangeboden. Ook hier is de inzet van gedragsinterventies mogelijk. De reclassering blijft actief zolang er nog sprake is van opgelegde straf. Dat is bijvoorbeeld het geval bij voorwaardelijke invrijheidstelling.
- 4 Na het formele einde van de straf worden gemeenten in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning verantwoordelijk. Iedere gemeente dient daarom een contactpersoon te hebben voor samenwerking met de MMD-ers en voor opvang in de gemeente.

In ieder van deze vier schakels van de re-integratieketen zijn ook weer vele actoren actief met eigen verantwoordelijkheden: het Openbaar Ministerie, de rechtbanken, (geestelijke gezondheids)zorginstellingen, maatschappelijke dienstverlening, gemeentelijke en regionale instellingen, onderwijsinstellingen, enzovoort.

Het aantal casemanagers en professionals dat een gedetineerde in een periode van laten we zeggen zes maanden, achtereenvolgens tegenkomt is voor zover bekend niet geteld, maar zal in de meeste gevallen niet op de vingers van twee handen te tellen zijn. Vaak blijken in de keten essentiële activiteiten niet te worden uitgevoerd.¹³ Zo hadden in dit onderzoek op dat moment 83 gemeenten nog geen contactpersoon voor de opvang van ex-gedetineerden. De kwaliteit van de informatieoverdracht tussen de MMD'ers en de gemeenten liet daarnaast vaak te wensen over.¹⁴

13 Kuppens & Ferwerda, *Van binnen naar buiten. Een behoefteonderzoek naar de aard en omvang van nazorg voor gedetineerden.*

14 Dat kan deze MMD'ers zelf nauwelijks verweten worden aangezien er slechts een kleine 200 MMD'ers beschikbaar zijn voor de 35.000 personen die de gevangenis verlaten.

Maar ook als de keten zou functioneren zoals bedoeld, dan nog is deze complexe manier van werken met talloze afbreukrisico's bij overdrachten en bilaterale samenwerkingsrelaties een zeer ambitieuze, wellicht utopische onderneming. Hierbij speelt een rol dat schakels in de keten vaak een eigen aansturing, financiering, regelgeving en gewenste productie hebben. Daaraan kunnen toegevoegd worden: verschillen in instellingscultuur, professionele autonomie, privacybescherming en platte instellingbelangen.

Een essentieel verschil tussen de sequentiële organisatiestructuur van het re-integratietraject met het hierboven beschreven *wraparound*-model is dat men in het *wraparound*-model niet vertrekt vanuit een diagnose/probleemanalyse, maar vanuit het analyseren welke doelen bereikt moeten worden. Bij het bereiken van die doelen kunnen obstakels (problemen) voorzien worden of zich voordoen waar aandacht voor nodig is, maar uitsluitend in het kader van het bereiken van einddoelen.

Zoals beschreven levert dit geen ketenmodel op met sequentiële acties die in een tijdslijn geplaatst kunnen worden, maar een keten die om de (ex-)gedetineerde gesmeed wordt en waarbij de klassieke lijn een cirkel wordt. Uiteraard maakt een tijdsplan onderdeel uit van het *wraparound*-plan, maar dat kan gevisualiseerd worden als een cirkel die zich door de tijd verplaatst, waarbij onderdelen van de cirkel zich zullen aanpassen aan de fase waarin de (ex-)gedetineerde zich op dat moment bevindt. Eén sterk casemanagement met continuïteit in de tijd is daarbij een voorwaarde. Samenhang aanbrengen en samenwerken is niet voldoende. Een sturende regie is noodzakelijk.

Hoe nu verder

Op basis van de vergelijking tussen de huidige wijze waarop de re-integratie van ex-gedetineerden wordt ingevuld aan de ene kant en het voorgestelde 'ideaaltypische *wraparound*-model' aan de andere kant, wordt de eerste conclusie van dit artikel dat het onwaarschijnlijk is dat met de huidige manier van werken een substantiële verlaging van de recidive van Nederlandse gedetineerden bereikt zal kunnen worden. Werken met het *wraparound*-model vraagt dat voor de huidige gedetineerden pragmatische oplossingen gezocht worden in de samenwerking in het huidige stelsel. Dit artikel is niet de plaats om een dergelijk ingewikkeld vraagstuk vanachter het toetsenbord of 'ex cathedra' op te lossen. Toch zijn enkele denkexercities misschien wel informatief.

Het grootste knelpunt in de huidige structuur bij het realiseren van het *wraparound*-proces is, naast een aantal professioneel-inhoudelijk punten waar in dit artikel niet op ingegaan zal worden, het ontbreken van continuïteit in de aanpak en regie over het gehele proces.

Fantaserend over concrete oplossingen lijkt het volgende model van 'reclasseren' niet zo gek.

Vanuit het principe dat in het *wraparound*-model teruggedeneerd moet worden vanuit einddoelen, ligt het voor de hand de regie over het proces op die einddoelen te enten en een professional (begeleider) te benoemen die uiteindelijk professioneel verantwoordelijk is voor het zo goed mogelijk realiseren van die einddoelen. Deze

professionals zouden vanaf de start van de gevangenisstraf een *wraparound*-team moeten formeren, de regie daarover voeren, tijdens detentie en in de periode daarna, totdat maatschappelijke participatie zorgeloos plaatsvindt en er geen veiligheidsrisico's voor de samenleving bestaan. De overige betrokken instellingen en werkers leveren hun bijdrage onder de regie van het plan van deze professional en hun cliënt. Bij het bepalen van de doelen van het *wraparound*-plan kunnen in beginsel de nu in de reclassering gebruikte instrumenten zoals de RISC gebruikt worden, bijvoorbeeld door een professionele RISC-onderzoeker tijdelijk deel te laten uitmaken van het team. Effectieve gedragsinterventies kunnen gebruikt worden om concrete doelen op het terrein van cognities, emoties en gedrag te realiseren. Men zou de verzameling werkzame gedragsinterventies kunnen beschouwen als 'de gereedschapstas' van de begeleiders van gedetineerden en ex-gedetineerden. Een belangrijk deel van het plan zullen doelen zijn die in of door reguliere voorzieningen uit de samenleving gerealiseerd moeten worden: scholen, maatschappelijk werk, schuldsanering,¹⁵ bedrijven, sociale netwerken enzovoorts. Lidmaatschap van het *wraparound*-team van vertegenwoordigers van deze instellingen is in deze aanpak dan ook noodzakelijk.

De vraag is nu wie deze regisserende professional zou kunnen zijn. Als het zwaartepunt van de re-integratie in de lokale voorzieningestructuur ligt, maar de reclassering professioneel het beste geëquipeerd is, ligt het voor de hand dat gemeenten de reclassering inschakelen ('inhuren') om het gehele re-integratietraject te realiseren. De reclasseringswerkers kan men zien als de ideale *wraparound*-werkers. Het ombuigen van een criminele levenswandel naar een maatschappelijk acceptabeler leven is hun *vak*. Ze zijn ervaren in het werken in het gedwongen kader als een context die door het strafrecht voor een deel van het veranderingstraject gecreëerd wordt.

Onlangs kwam in de publiciteit dat sommige gemeenten al zo werken. Met name de gemeente Hoorn claimde in de media een spectaculaire reductie van recidive te realiseren. Een systematisch onderzoek lijkt echter niet te zijn uitgevoerd. Hoogste tijd voor experimenten dus, maar nu vergezeld van goed onderzoek.

15 In Nederland heeft tweederde van de gedetineerden schulden (Kuppens & Ferwerda, *Van binnen naar buiten. Een behoefteonderzoek naar de aard en omvang van nazorg voor gedetineerden*).

Wie werkt?

Over het vakmanschap van de reclasseringswerker*

Anneke Menger

Inleiding

Reclasseringswerkers, tbs-behandelaars en gezinsvoogden haalden in de afgelopen jaren regelmatig het nieuws. Want misdrijven, gepleegd door recidiverende burgers die onder toezicht staan van een van deze professionals kunnen op veel belangstelling van de media rekenen. Het optreden van deze professionals krijgt vaak nog meer – vaak negatieve – aandacht dan het delict en de dader. Blijkbaar richten we onze pijlen liever op het schijnbaar beheersbare, zoals deze professionals of hun organisaties, dan op de onbeheersbare misdrijven zelf. Sinds kort lijkt er sprake te zijn van een kentering op het gebied van de publieke waardering. Politieke partijen en vakbonden zoeken toenadering tot dit justitiële veld en nemen initiatieven ter ondersteuning van de beroepsgroep. De professionalisering krijgt impulsen. Er gaan stemmen op voor de oprichting van een beroepsvereniging, een beroepsregister en professioneel tuchtrecht. En het onderwijs waarmee de betrokken beroepsgroep opgeleid wordt, is binnen enkele jaren collectief in beweging gekomen.

De motivatie van de reclasseringswerker als succesfactor?

De incidenten en de media-aandacht daarvoor lieten hun sporen wel na in het veld. Vooral onder gezinsvoogden zijn de gevolgen hiervan voor de werkbeleving onderzocht.¹ Hieruit blijkt dat 90% van hen wordt geconfronteerd met negatieve opmerkingen hierover door cliënten, collega-instellingen, vrienden en familie. Daarnaast vindt 81% de werkdruk te hoog en lijden zij onder het vele administratieve werk en de druk van kwantitatieve targets die soms lijkt te overheersen. Dit laatste is ook voor reclasseringswerkers een probleem, zo blijkt uit een Nederlandse enquête.² Uit beide onderzoeken blijkt overigens dat zowel gezinsvoogden als reclasseringswerkers van hun vak houden, dat zij hun werk belangrijk vinden en dat hun motivatie daarvoor onverminderd groot blijft. In Engeland heeft de Montfort University de motieven van reclasseringswerkers voor dit werk systematisch

* De tekst is gebaseerd op A. Menger, *Wie werkt? Over het vakmanschap van de reclasseringswerker*, in: J. Hermanns & A. Menger, *Walk the line. Over continuïteit en professionaliteit in het reclasseringswerk*, Utrecht: HU/SWP 2009, p. 69-116.

1 F. van Mourik, *Family guardians under fire*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 2007; *Onderzoek Jeugdzorg*, Netwerk in samenwerking met ABVAKABO FNV 2009, te downloaden op <<http://www.netwerk.tv/data/files/Onderzoek%20jeugdzorg.pdf>>.

2 *Red de reclassering. Een enquête onder reclasseringswerkers*, Socialistische Partij, Werkgroep Morgen moet het beter 2008, te downloaden op <<http://www.sp.nl/service/rapport/reclasseringsrapport.pdf>>.

onderzocht.³ Hen werd gevraagd hun motieven te scoren op twee schalen. De eerste schaal loopt van een productiegeoriënteerd perspectief (zoals het meewerken aan het realiseren van de overheidsdoelen rond terugdringen recidive) naar een mensgeoriënteerd perspectief (zoals mensen helpen, het gedrag van ouders helpen veranderen, maatschappelijke verandering). Van de 395 ondervraagden scoorde 96% rond de mensgeoriënteerde perspectieven op deze schaal. De tweede schaal loopt van autoritaire perspectieven (zoals de wens gezag uit de oefenen) tot mensgeoriënteerde perspectieven (zoals mensen uitdagen tot verandering, problemen oplossen). Ook hier scoort 95% op het mensgeoriënteerde uiteinde van de schaal. Ook deze Engelse werkers zijn sterk gemotiveerd voor hun werk en vinden het belangrijk. Zij maken zich, evenals hun Nederlandse collega's, wel zorgen over het vele administratieve werk. Anison et al. concluderen dat het ministerie bij de veranderingen in het reclasseringswerk – in Engeland sterk verschoven in de richting van productie en repressie – weinig rekening houdt met de motieven van de professionals om dit werk te doen. Dat kan hun motivatie ondermijnen, en daarmee mogelijk hun kwaliteit en dit kan na verloop van tijd tot fricties leiden.

Anison et al. beschouwen de motivatie van reclasseringswerkers dus als een factor die bijdraagt aan succesvol reclasseringswerk. Als deze veronderstelling klopt, is de liefde van reclasseringswerkers voor hun vak, die duurzaam op peil lijkt te zijn, een belangrijke motor bij bestrijden van recidive en is het essentieel om deze motivatie op dit peil te houden. Dat kan alleen als de hier geschetste motieven en problemen van de beroepsgroep een plaats krijgen bij de verdere ontwikkeling van succesvol reclasseringswerk.

Dit artikel staat in dit teken: het zoeken naar een zinvolle verbinding tussen de vragen van reclasseringswerkers en de ontwikkelingen in wetenschap en beleid.

Effectieve interventies en effectieve professionals

Het belang van gemotiveerde professionals lijkt wellicht haast vanzelfsprekend. Toch zijn wetenschappelijk onderzoek, beleidsvorming en de ontwikkeling van instrumentarium bijna uitsluitend gericht op effectieve *interventies*. Er zijn steeds meer voorzichtige, onderbouwde antwoorden bekend op de vraag 'what works?'. Dit zijn belangrijke stappen vooruit. Sociale interventies kunnen echter pas effectief worden in handen van effectieve professionals. Dat leidt tot nieuwe vragen: wie dragen deze interventies? Wat zijn effectieve professionals? En wat dragen zij bij aan het resultaat? Who works? Wie werkt?

Ook enkele gezaghebbende vertegenwoordigers van de *What Works*-school geven in de meest recente reviews aan, dat – in weerwil van de toegenomen kennis van effectieve interventies – de recidive hoog blijft, evenals de uitval van cliënten.⁴ Zij stellen

3 J. Anison, T. Eadie, & C. Knight, People first: Probation officer perspectives on probation work, *Probation Journal* 2008, 55(3), p. 259-271.

4 M.W. Lipsey & F.T. Cullen, The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews, *The Annual Review of Law and Social Sciences* 2007, 3, p. 297-320; J. Wormith e.a., The rehabilitation and reintegration of offenders. The current landscape and some future directions for correctional psychology, *Criminal Justice and Behaviour* 2007, 34(7), p. 879-892.

dat het daarom tijd wordt voor vragen die verder gaan dan ‘wat werkt’ in termen van algemene effectmaten. Deze algemene effectmaten geven immers maar beperkt houvast voor het gehele handelen van professionals, die zich in de dagelijkse praktijk verhouden tot hun vaak weerbarstige cliënten. Zij bepleiten daarom meer onderzoek naar de vragen: hoe werkt het? En wie werkt?

Dit pleidooi van Lipsey en Wormith wordt ondersteund door een onderzoek van Bonta e.a., die een kijkje namen in de black box van het Canadese reclasseringswerk met behulp van honderden audiotapes.⁵ Zij ontdekten dat er relatief weinig aandacht werd besteed aan de criminogene factoren die bij de diagnose waren vastgesteld. Problemen rond huwelijk en gezin, indien vastgesteld als delictgerelateerd, krijgen de meeste aandacht (95%). Ook aan verslaving wordt veel tijd besteed (78%). Emotionele problemen (65%), huisvesting (57%) en werk (57%) worden besproken in iets meer dan de helft van het aantal keren dat dit als criminogene factor is vastgesteld. Veel minder tijd wordt besteed aan sociale relaties (21%) en het minste aan houding (9%), een criminogene factor van relatief groot belang. De onderzoekers concluderen dat een betere training nodig is in deze werkwijze. Het belang hiervan zal niemand ontkennen, maar de afstand tussen theorie en praktijk kan samenhangen met meer factoren dan een gebrek aan training. Bijvoorbeeld met kenmerken van de professional zelf. Reclasseringswerkers zijn immers meer dan bemiddelaars tussen interventies en cliënten. Zij zijn mensen van vlees en bloed, die op een bepaalde manier een werkalliantie aangaan met hun cliënten en die op een bepaalde manier reageren op tegenwerking, grensoverschrijding of lijdzaam verzet van hun cliënten. Zijn dergelijke factoren te verhelderen en onderzoekbaar te maken? En is er iets bekend over de mate waarin zij bijdragen aan de effectiviteit van het reclasseringswerk?

Het stellen van deze vragen is een belangrijke stap. Antwoorden zijn nog slechts mondjesmaat te geven. In dit artikel passeren enkele eerste antwoorden de revue, aan de hand van vier thema's:

- 1 de reclasseringswerker in de combinatie van controleren en motiveren;
- 2 de reclasseringswerker en de algemene factor van effectiviteit;
- 3 de reclasseringswerker en de werkalliantie;
- 4 kenmerken van effectieve reclasseringswerkers.

Op grond van deze thema's worden, in de conclusie, enkele nieuwe onderzoeksvragen gesteld. Daarna volgt een voorlopig antwoord op de centrale vraag van dit artikel: hoe kan een zinvolle verbinding gevonden worden tussen de vragen en motieven van reclasseringswerkers en de ontwikkelingen in wetenschap en beleid?

De reclasseringswerker in de combinatie van controleren en motiveren

In de hier eerder aangehaalde reviews van Lipsey et al. en Wormith et al. is gevonden dat de reclasseringswerker effectiever is naarmate hij de normerende en controle-

5 J. Bonta e.a., Exploring the black box of community supervision, *Journal of Offender Rehabilitation* 2008, 47(3), p. 248-270.

rende rol beter combineert met de motiverende en stimulerende rol.⁶ Skeem vond in haar onderzoek dat verschillen in werkwijze op dit punt vooral samenhangen met verschillen tussen werkers.⁷ Ze vond drie soorten reclasseringswerkers: de correctieve werker, die vooral is gericht op bescherming van de samenleving, de therapeutische werker, vooral gericht op de ondersteuning van cliënten en de hybride werker, die beide rollen even sterk uitoefent.

Skeem ontdekte dat bij eenzijdig correctieve werkers drie keer zoveel technische overtredingen voorkomen als bij de hybride werkers, wat leidt tot meer uitval. Hun cliënten vertonen sterker en langer *reactance* dan cliënten van andere typen werkers. *Reactance* is gedrag dat wordt geactiveerd als iemand zich in zijn autonomie beperkt voelt. Mensen gaan zich openlijk, lijdzaam of heimelijk verzetten en bedenken allerlei manieren om betrokkenheid bij het contact te vermijden. Dit gedrag is kenmerkend voor de meeste reclasseringscliënten in het beginstadium van het contact. Eenzijdig therapeutische werkers worden veel minder met *reactance* geconfronteerd, wat begrijpelijk is, maar bij hen is de uitval twee keer zo groot als bij de hybride werkers. Hybride werkers handelen gestructureerd en verwijzen regelmatig naar de gedwongen context, daarin lijken ze op de correctieven en wijken ze af van de therapeuten. Zij onderscheiden zich van de correctieve werkers in de manier waarop zij ingaan op de *reactance* van cliënten. Individuele gevoelens laten zij in tact. Als cliënten zich openlijk of lijdzaam verzetten, worden ze aangemoedigd om deze gevoelens te uiten en actief mee te denken bij het oplossen van de problemen. Reclasseringswerkers volgens het hybride model schrijven de *reactance* toe aan de context en niet aan de persoon, diens karakter of aan hun eigen falen en ook niet aan een dieperliggende weerstand tegen verandering. Het vermogen om dit te doen is een cruciaal kenmerk van professioneel werken in gedwongen kader.

Lopez & Russell onderzochten bij de jeugdreclassering welke werkers dit hybride model, met de combinatie van correctieve en rehabiliterende rollen, het meest duidelijk demonstreerden.⁸ Zij onderzochten vele factoren, waarbij zij aanvankelijk veronderstelden dat demografische factoren (zoals vrouw zijn of tot een etnische minderheidsgroep behoren) hierop vooral van invloed zouden zijn. Deze veronderstelling bleek niet juist, maar men vond wel iets heel anders: jeugdreclasseringswerkers die vooraan in het traject werken (overdracht van binnen naar buiten, plan maken voor nazorg, vaststellen van bijzondere voorwaarden en aard van de controle, toeleiden naar interventieprogramma's) blijken sterker in de synthese dan zij die later in het traject een rol spelen. Die zijn – gemiddeld – meer eenzijdig gericht op het correctieve aspect en daarmee minder effectief. De auteurs suggereren dat dit samenhangt met 'hoop van de reclasseringswerker op verandering' bij de start van het traject en 'cynisme' in latere fasen, als blijkt dat verandering weerbarstiger is dan gedacht. Deze onderzoekers wijzen daarmee op het belang van 'hoop op ver-

6 Lipsey & Cullen, The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews; Wormith e.a., The rehabilitation and reintegration of offenders. The current landscape and some future directions for correctional psychology.

7 J. Skeem & S. Manchak, Back to the future: From Klockar's model of effective supervision to evidence based practice in probation, *Journal of Offender Rehabilitation* 2008, 47(3), p 220-247.

8 V. Lopez & M. Russell, Examining the predictors of juvenile probation officers' rehabilitation orientation, *Journal of Criminal Justice* 2008, 36, p. 381-388.

andering' als werkzaam element bij de (jeugd)reclassering. Hiermee komen we uit bij een belangrijke algemene factor van succes die al eerder was gevonden, op het terrein van psychotherapie.

De reclasseringswerker en de algemene factor van effectiviteit

Binnen het justitiële veld is nog weinig onderzoek gedaan naar de invloed van werker zelf op het resultaat. In het veld van de psychotherapie zijn hierover wel enkele gezaghebbende studies en meta-analyses gedaan. Daarom leunen we hier af en toe wat op deze kennis, in de verwachting dat deze op onderdelen toepasbaar is te maken voor het justitiële terrein.

In 1997 publiceerden Wampold et al. een meta-analyse van een groot aantal onderzoeken naar bonafide (dat wil zeggen: theoretisch onderbouwde en aangetoond effectieve) therapieën met elkaar en zij komen tot de volgende conclusie: 'Empirically: all must have prizes'.⁹ Ze verwijzen daarmee naar de woorden van Dodo in Alice in Wonderland, die na een wedstrijd van verschillende dieren rond de tafel riep dat iedereen had gewonnen.¹⁰ Er zijn, met andere woorden, geen aantoonbare verschillen in effectiviteit tussen specifieke therapieën. Zij stellen dat onderzoeksprogramma's zich daarom moeten gaan richten op het identificeren van algemene factoren die het resultaat van al die bonafide therapieën kunnen verklaren. De algemene factor voor succes die zij vonden en die momenteel algemeen is erkend, is de volgende:

'Het bieden van een conceptueel consistente verklaring voor de problemen, een aantal activiteiten dat de patiënt kan uitvoeren die in overeenstemming zijn met de verklaring van het probleem, voorgeschreven door een therapeut die in deze behandeling gelooft en die werkt vanuit de verwachting dat deze behandeling effectief is.'

Deze algemene factor lijkt op het principe van programma-integriteit, dat is gevonden voor reclasseringsinterventies. Bij beide ligt de basis van effectiviteit bij de conceptuele consistentie van de verklaring voor de problemen in relatie tot de activiteiten. Wampold voegt er echter een werkzaam element aan toe: de verwachting van de therapeut dat zijn werkwijze effectief is. Bij een succesvolle behandeling neemt de cliënt niet alleen de verklaring van de problemen over die de therapeut hem verschaft, maar ook diens hoop en verwachting dat de behandeling succesvol is. Dit kan een interessante toevoeging zijn voor het reclasseringswerk, zeker gezien de bevinding dat professioneel cynisme de effectiviteit van reclasseringswerkers kan ondermijnen. Duncan & Miller veronderstellen – eveneens op het terrein van de psychotherapie – dat hoop en verwachting zelfs voor 15% bijdragen aan het resultaat.¹¹ Een belangrijke nuancering is dat het hierbij niet gaat om hoop op gene-

9 B.E. Wampold e.a., A meta-analysis of outcome studies comparing bona fide psychotherapies: Empirically, 'all must have prizes', *Psychological Bulletin* 1997, 122(3), p. 203-215.

10 L. Carroll, *Alice's adventures in wonderland*, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books 1962 (original work published in 1865).

11 B. Duncan & S. Miller, *The heroic client*, San Francisco: Jossey-Bass 2000.

zing als zodanig. Het effect van 'hoop op genezing' op zichzelf is niet aangetoond. Bij bonafide therapie gaat het om hoop en verwachting *in relatie tot een consistent verklaringsmodel*.

Als we dit weten, doemt de vraag op wát bijdraagt aan een succesvolle acceptatie door de patiënt van de verklaring van de therapeut, en wát er nodig is om diens verwachting van succes over te nemen.

Steeds meer onderzoekers veronderstellen dat de kwaliteit van de alliantie tussen therapeut en patiënt een rol speelt. Daarmee komen we op het derde thema.

De werkalliantie

Er wordt, ook bij de reclassering, tegenwoordig weer veel gepraat over het belang van 'de relatie'. Maar wat wordt hier bedoeld? In 1979 introduceerde Bordin het begrip 'werkalliantie', in plaats van 'relatie' om professionele interactie aan te duiden.¹² Zijn omschrijving van de kenmerken van de werkalliantie wordt in de meest recente onderzoeken nog aangehouden. Bordin stelt dat een werkalliantie wordt gekenmerkt door *gezamenlijkheid, doelgerichtheid en binding*. De mate waarin de gezamenlijke doelen worden bereikt, is het uiteindelijke criterium voor de kwaliteit van de alliantie en niet de waardering van de alliantie door de patiënt. De alliantie is geen doel op zichzelf, zij moet goed genoeg zijn voor het bereiken van deze doelen. Het element *binding* hoeft dus ook niet sterker te zijn dan nodig is voor het gezamenlijk werken aan de doelen.

De werkalliantie blijkt een belangrijke werkzame en consistente factor te zijn voor succes. Dit geldt in elk geval voor het domein van de psychotherapie. Onderzoekers vonden verschillende uitkomsten over de invloed van de werkalliantie op het effect van de therapie, de resultaten schommelen tussen 5%¹³ en 30%.¹⁴

Baldwin en Wampold onderzochten bronnen die mogelijk van invloed zijn op de kwaliteit van de alliantie en op de resultaten.¹⁵ Ten eerste de patiënt; sommige zijn beter dan andere in staat tot samenwerking. Ten tweede de therapeut, die meer of minder in staat is allianties aan te gaan met verschillende soorten patiënten. Ten derde de interactie tussen die twee: sommige therapeuten zijn in staat een hechte alliantie te ontwikkelen met allerlei patiënten, terwijl anderen dat kunnen met specifieke patiënten. Zij gingen na welk van deze bronnen het sterkst bijdraagt aan het resultaat van de therapie. Patiënten – waartussen geen significante verschillen waren – werd gevraagd een waardering te geven van de sterkte van hun alliantie met de therapeut en van de mate waarin de doelen van de therapie waren bereikt. Uit dit onderzoek blijkt dat de therapeut sterker bijdraagt aan de kwaliteit van de alliantie en aan het resultaat dan de patiënt of de interactie tussen die twee. De ene

12 E.S. Bordin, The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance, *Psychotherapy: Theory, Research and Practice* 1979, 16, p. 252-260.

13 A.O. Horvath & R.P. Bedi, The alliance, in: J.C. Nocrass (red.), *Psychotherapy relations that work: Therapist contributions and responsiveness to patient*, New York: Oxford University Press 2002, p. 37-70.

14 Duncan & Miller, *The heroic client*.

15 S.A. Baldwin, B.E. Wampold & Z.E. Imel, Untangling the alliance-outcome correlation: Exploring the relative importance of therapist and patient variability in the alliance, *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 2007, 75(6), p. 842-852.

therapeut krijgt gemiddeld (relatief veel) hogere waarderingen voor zowel de alliantie als de resultaten dan de andere. De verschillen tussen effectieve en minder effectieve therapeuten zijn daarbij aanzienlijk. Zij concluderen dat het vermogen van een therapeut om een werkalliantie aan te gaan met veel verschillende mensen een belangrijke factor is van effectiviteit van de therapeut.

Ross et al. onderzochten de werkalliantie, volgens de definitie van Bordin, voor het werken in justitiële kaders, met name bij therapie met seksuele delinquenten.¹⁶ Ook zij gaan ervan uit, onder meer op grond van het onderzoek van Baldwin en Wampold, dat verschillen tussen professionals zelf, in dit geval de daderbehandelaars, de kwaliteit van de alliantie en het resultaat beïnvloeden.¹⁷ Ze achten het model van de werkalliantie, met de elementen doelgerichtheid, gezamenlijkheid en binding, zeer goed toepasbaar op de justitiële context, mits goed rekening wordt gehouden met de specifieke kenmerken van deze justitiële settings. Hier is de werkalliantie opgelegd en hij staat vaker en sterker onder druk. Daderbehandelaars en reclasseringswerkers hebben vaker te maken met grensoverschrijdend gedrag, met tegenwerking en vijandigheid. Hierdoor kan bij henzelf de wens ontstaan de alliantie af te breken, wat gevolgen heeft voor de kwaliteit van de alliantie. Ross concludeert dat meer – professionele en wetenschappelijke – aandacht voor de werkalliantie in justitiële kaders nodig is, in aanvulling op het onderzoek naar specifieke gedragsinterventies. Farrenkopf onderzocht het effect van langdurige behandelallianties met seksuele delinquenten op de behandelaars.¹⁸ Relatief onervaren reclasseringswerkers blijken zich na verloop van tijd te concentreren op problemen in de jeugd, op het feit dat deze daders ook zelf slachtoffer waren en op de actuele problemen in het dagelijks leven. Veel minder aandacht besteden zij aan de aard van het delict, aan de vraag wat nodig is om herhaling te voorkomen en om anders te leven. Deze vermijdende strategieën komen volgens de onderzoeker overeen met de manier waarop mensen zich over het algemeen verhouden tot criminaliteit bij nabije anderen: zij zien hen ook als slachtoffers, zij geloven dat ze niet goed zijn begrepen, niet verantwoordelijk gesteld konden worden voor hun daden, of er goede bedoelingen mee hadden. In de context van het werken met daders is deze strategie volgens Farrenkopf, en ook volgens Ross et al. niet effectief, niet voor de behandeling en ook niet voor de emotionele stabiliteit van de behandelaar. Want op die manier ontstaat een verstandhouding die het werken aan doelen en taken belemmert én de behandelaar gevoelig maakt voor breuken in de alliantie als er eens iets gebeurt dat hen dwingt hun roze bril af te zetten (bijvoorbeeld als ze worden bestolen of bij ernstige recidive). Ze raken teleurgesteld en willen de alliantie afbreken. Daderbehandelaars die minder gevoelig zijn voor de ontwikkeling van professioneel cynisme demonstreerden volgens Farrenkopf 'a more detached attitude, lowering their expectations, philosophically tolerating the human dark side'.¹⁹ Of deze houding, behalve goed voor de

16 E.C. Ross, D.L.L. Polaschek, & T. Ward, The therapeutic alliance: A theoretical revision for offender rehabilitation, *Aggression and Violent Behavior* 2008, 13(6), p. 462-480.

17 Baldwin, Wampold & Imel, Untangling the alliance-outcome correlation: Exploring the relative importance of therapist and patient variability in the alliance.

18 T. Farrenkopf, What happens to the therapist who works with sex offenders? *Journal of Offender Rehabilitation* 1992, 18, p. 217-223.

19 Farrenkopf, What happens to the therapist who works with sex offenders?, p. 221.

emotionele balans van de reclasseringswerker, ook goed is voor de alliantie met de cliënt en voor de resultaten is nog niet bekend. Ondersteuning voor deze 'losse' en filosofische houding is te vinden bij het basismodel van Bordin zelf: de alliantie hoeft niet sterker te zijn dan 'goed genoeg' voor het bereiken van de reclasseringsdoelen.

Kenmerken van effectieve professionals

We weten nu dat de professionals zelf (therapeuten, daderbehandelaars, reclasseringswerkers) een belangrijk bijdrage leveren aan de kwaliteit van de alliantie en aan het resultaat. Tot slot de vraag wat er te zeggen is over kenmerken van deze professionals. Welk soort kenmerken maken professionals effectief? Er zijn niet veel onderzoeksresultaten en ze zijn van allerlei aard en kwaliteit, kleinschalig en meta-analytisch, gedetailleerd en globaal. De volgende kenmerken komen echter steeds terug in de resultaten, binnen en buiten het justitiële veld en die beschouwen we daarom voorlopig als cruciaal:

- 1 Het vermogen om allianties aan te gaan met allerlei verschillende soorten mensen, met verschillende kenmerken en verschillende hechtingsstijlen. Hierbij spelen onder meer een rol: de hechtingsstijl van de werkers en de kwaliteit van het eigen sociale leven.
- 2 Het vermogen om adequaat te reageren op breuken, terugval en problemen in de alliantie. Bij dit vermogen spelen onder meer een rol: *relational fairness*, accurate interpretaties geven, emotionele uitingen mogelijk maken.
- 3 Het vermogen om coherente verklaringen te geven voor problemen.
- 4 Het vermogen om de eigen verwachting van succes over te dragen op cliënten. Ondersteunend aan dit vermogen is het koesteren van realistische verwachtingen die teleurstelling en professioneel cynisme kunnen voorkomen. En een werkklimaat waarin het bespreken van teleurstellingen mogelijk is.
- 5 Bewuste monitoring van de werkaliantie en van de eigen bijdrage daaraan; zorgvuldig organiseren van feedback op de eigen performance. Dit is een constante factor die veel terugkomt en die – volgens een onderzoek van Miller et al. – vooral veel verschil maakt bij het voorkomen van uitval.²⁰ Effectieve professionals organiseren zowel collegiale feedback als gestructureerde feedback. Zij onderzoeken tevredenheid, doelbereik, registreren hun tijdsbesteding en reflecteren op het eigen concrete handelen. Zij laten zich ook leiden door geeneraliseerde feedback, zoals wetenschappelijke kennis over effectieve interventies. Minder effectieve professionals schrijven problemen in de alliantie toe aan weerstand of de persoonlijkheid van cliënten en reflecteren globaler over de eigen performance. Ondersteunend hieraan is een werkklimaat waarin het vragen om advies, het uiten van twijfels en het toegeven van inschattingsfouten wordt beschouwd als teken van effectieve professionaliteit.

20 S. Miller, M. Hubble & B. Duncan, Supershrinks, what's the secret of their success? *Psychotherapy in Australia* 2008, 14(4), p. 14-22.

Conclusie: Nieuwe onderzoeksvragen en professionele ruimte versus wetenschap

Nieuwe onderzoeksvragen

In de afgelopen jaren ging veel wetenschappelijke en beleidsmatige aandacht uit naar gestructureerde gedragsinterventies als belangrijkste dragers van effectiviteit. Reclasseringswerkers worden daarbij soms voorgesteld als volledig bewuste bemiddelaars tussen interventies en cliënten. Maar de uitgedachte interventies leiden geen eigen leven, zij kunnen pas effectief worden in handen van een effectieve professional. Interventies veranderen geen mensen, maar mensen veranderen mensen, met interventies als hun instrument.

Onderzoek naar effectieve interventies moet daarom worden aangevuld met onderzoek naar factoren die te maken hebben met de reclasseringswerker. Zoals onderzoek naar:

- de vraag of de bevindingen overdraagbaar zijn naar de Nederlandse reclassering;
- de manier waarop de beide rollen van het werk het beste kunnen worden gecombineerd;
- de manier waarop reclasseringswerkers reageren op terugval, breuken, *reactance* en andere problemen in de werkalliantie;
- de manier waarop zij zich staande houden in de langdurige omgang met tegenwerkende en/of grensoverschrijdende cliënten;
- de manier waarop werkers realistische verwachtingen kunnen leren koesteren zonder te veel professioneel cynisme te ontwikkelen;
- de manier waarop de motivatie van de reclasseringswerkers en hun geloof in de eigen werkwijze in tact kan blijven of kan worden versterkt;
- hoe het vragen en geven van feedback kan worden gestimuleerd;
- hoe het werkklimaat kan worden beïnvloed zodat dit als een teken van effectieve professionaliteit wordt gezien;
- en wat de organisatie kan doen om hen hierbij te ondersteunen, zowel in de sfeer van opleiden als in de sfeer van personeelsbeleid.

Professionele ruimte versus wetenschap

Aan het begin van dit artikel is de vraag gesteld naar een zinvolle verbinding tussen de vragen en motieven van de reclasseringswerkers en de ontwikkelingen in wetenschap en beleid. Als voertuig van dit debat fungeert momenteel de vraag naar meer professionele ruimte. Deze vraag is actueel onder reclasseringswerkers, maar ook bij de organisaties en bij het Ministerie van Justitie. Bij discussies over dit vraagstuk lopen verschillende perspectieven door elkaar. De ene keer wordt professionele ruimte geplaatst tegenover outputfinanciering, productgericht werken en administratieve verantwoordingsdruk. De andere keer gaat het om de professionele ruimte versus *evidence based* werken, protocollen en instrumenten. Deze perspectieven moeten echter goed van elkaar worden onderscheiden, omdat het zoeken naar antwoorden en het ontwikkelen van passend beleid anders richtingloos wordt. Rond de verhouding van professionele ruimte tot productgericht werken en administratieve verantwoording zijn vorig jaar bij de reclasseringsorganisaties projecten en experimenten gestart, die de bureaucratie moeten terugdringen. Deze verhouding,

hoe belangrijk ook, valt buiten de focus van dit artikel. De verhouding van professionals tot *evidence based* werken is in de bovenstaande vier paragrafen impliciet aan de orde geweest. Professionals verschillen onderling van elkaar in de mate waarin zijzelf effectief zijn en dat geldt ook voor reclasseringswerkers. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de professionele ruimte feitelijk dus nogal groot is. Dat zij desondanks niet door iedereen wordt opgemerkt, heeft te maken met het feit dat we deze ruimte in de afgelopen jaren onzichtbaar hebben gemaakt. Zij is min of meer opgelost in de voorstelling van de reclasseringswerker als instrument van de interventie. Verkenningen van de reclasseringswerker zelf als bron van effectiviteit kunnen deze ruimte zichtbaar maken en aanknopingspunten bieden om de ruimte bewuster te benutten én onderwerp te maken van onderzoek.

De ruimte van de professional wordt nogal eens voorgesteld als vaag en ongrijpbaar. Dat is hij niet. Hij is onderzoekbaar en te onderbouwen met wetenschappelijk getoetste kennis en daardoor ook zelf *evidence based* te maken. Wetenschappelijke evidentie en professionele ruimte staan dus niet tegenover elkaar. Enkele elementen in de ruimte van de professional, zoals in dit artikel naar voren kwamen, maken dat op zichzelf al duidelijk: een kenmerk van effectieve professionals is immers dat zij gebruikmaken van gegeneraliseerde feedback, dat zij zich iets aantrekken van de wetenschap en dat zij de eigen intuïtieve en professionele oordelen kritisch tegen het licht houden van collega's, experts en/of van gestructureerde instrumenten. Over het algemeen kunnen we zelfs stellen dat naarmate professionals hoger zijn geschoold, zij zich sterker en vanzelfsprekender laten leiden door wetenschappelijke kennis en protocollen die daarvan zijn afgeleid. Ook zo bezien is professionele ruimte niet tegengesteld aan wetenschappelijke sturing, maar hangt het er juist mee samen. Professionals voor wie dit duidelijk geldt, zoals medisch specialisten, zijn echter meestal zelf ook de dragers van de ontwikkeling van deze kennis. Hier valt van te leren, zeker in het licht van de bevinding dat het geloof van de professional in zijn eigen werkwijze bijdraagt aan succes. Betrokkenheid van reclasseringswerkers bij innovaties is dus belangrijk, evenals kennis van actuele wetenschappelijke ontwikkelingen, dilemma's en vraagstukken. Wetenschappelijke verdieping van de opleiding bij hogescholen en bij de reclassering zelf kan bijdragen aan deze betrokkenheid. Op die manier worden zij medeverantwoordelijk voor de beroepsontwikkeling en aangesproken op de eigen ontwikkelingskracht.

Het is dus niet de vraag of reclasseringswerkers wel genoeg professionele ruimte 'krijgen'. De vraag is eerder wat er nodig is, bij henzelf en bij de organisaties, om de ruimte die zij feitelijk hebben zichtbaar te maken en professioneel te benutten. De oplossing hiervoor ligt niet in een keus voor 'meer van het een' of 'meer van het andere'. Net als bij de hybride werker is hier een heldere keus voor tweezijdigheid de beste weg: én meer sturing vanuit theorie en wetenschap én beter professioneel benutten van de 'ruimte van de reclasseringswerker'. De ontwikkelingskracht van de reclasseringswerkers zelf is het bindmiddel. Deze tweezijdigheid is niet de gemakkelijkste weg: de lijn is dun en professionals, politici en managers kunnen in de verleiding komen van een vlucht naar opzij, waardoor wetenschap en instrumenten tegenover professionele ruimte komen te staan. Rechtdoor lopen ondanks flinke zijwind vergt doelgerichtheid, stevigheid en evenwichtskunst. Het is nu een-

maal niet gemakkelijk om mensen die verankerd zijn geraakt op een crimineel levenspad te verleiden hiermee te stoppen.

Vernieuwing Forensische Zorg?

Jaap A. van Vliet

De vrouw bleek al twee jaar in voorlopige hechtenis te zitten wegens poging tot moord. Zij had twee jaar daarvoor een mededruugsverslaafde met een hamer het hoofd ingeslagen en volgens de deskundigen van onder meer de reclassering zou zij een 'wandellende tijdbom' zijn, zodat behandeling noodzakelijk was. Volgens een bericht in de krant was het om uiteenlopende redenen nog niet gelukt om binnen twee jaar een geschikte behandelkliniek voor haar te vinden en de vrouw zou, volgens haar advocaat, wegens het lange wachten geestelijk en lichamelijk op zijn. De Arnhemse rechtbank besloot in augustus 2008 de behandeling van de zaak nog twee maanden aan te houden omdat zij boven aan de wachtlijst leek te staan van een geschikte behandelkliniek. Als het uiteindelijk toch niet zou lukken om een geschikte behandelplek te vinden, zou het OM waarschijnlijk een tbs met dwangverpleging gaan eisen. Hoewel de rechter hier sprak van een 'uitzonderlijk geval' komen regelmatig problemen voor bij de plaatsing binnen een justitieel kader van psychisch gestoorde justitiekanten in een behandel- of verblijfssetting. Wat is er aan de hand?

In 2005 is door de overheid, naar aanleiding van een door de Eerste Kamer aangenomen motie (Motie Van de Beeten), gestart met het programma Vernieuwing Forensische Zorg (VFZ). De bedoeling is voor de groep (psychisch gestoorde) justitiekanten de afstemming en samenwerking tussen zorginstellingen, hulpverlening, justitie, werkvoorziening en gemeenten te verbeteren. Voor de meesten van hen is het gevangenisregime ongeschikt om de noodzakelijke behandeling, begeleiding en/of resocialisatie te verkrijgen. Inmiddels is een deel van het budget van de AWBZ al overgeheveld van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) naar het Ministerie van Justitie, dat in 2008 is gestart met de inkoop van behandeling en begeleiding voor deze groep patiënten. Behandeling na de uitspraak van de rechter zou daardoor direct gewaarborgd moeten zijn.

Het lijkt een slimme oplossing voor het al decennia bestaande probleem dat de algemene geestelijke gezondheidszorg niet graag bereid was om deze 'justitiepatiënten' op te nemen voor begeleiding of behandeling. In 1991 bijvoorbeeld schreef de Nationale Raad voor de Volksgezondheid hierover twee adviezen die openingen boden om dit probleem op te lossen. Een veel geciteerde passage uit deze adviezen was: 'Deze 'grensgangers' zijn net geen justitie (te ziek voor de gevangenis), net geen volksgezondheid (te gezond voor het psychiatrisch ziekenhuis); net geen FPK (niet psychotisch), of net geen tbs (geen delictgevaar); net geen RIAGG (te verslaafd), of net geen CAD (te psychiatrisch).'

Het was voor plaatsende instanties, zoals de reclassering, vaak lastig om deze – niet-reguliere – patiënten op een passende behandelplek te krijgen. Als het wel lukte, was dit vaak het resultaat van goede onderlinge verhoudingen, vertrouwen en heldere afspraken tussen plaatsende en ontvangende instanties. Mijn eigen onderzoeken en mijn betrokkenheid bij het ontwikkelen van zorgvernieuwing hebben mij geleerd dat de organisatie van de reguliere zorg zich kenmerkt door versnippering, waardoor het afbreukrisico – en voor de groep justitiepatiënten het delictrisico – toeneemt. Dit komt deels door opvattingen van professionals in de betrokken organisaties, maar vooral door het versnipperde overheidsbeleid waarin protocollen, financieringsregels en de bijbehorende bedrijfsvoering de boventoon voeren. De manier waarop zorg en hulpverlening zijn georganiseerd draagt zodoende bij aan een toename van uitingen van gevaarlijke gestoordheid. Er waren hier dan ook zeker verbeteringen mogelijk en noodzakelijk om de processen te verbeteren en te versnellen.

De vraag of het programma VFZ hier de oplossing biedt, is nog niet te beantwoorden, omdat een aantal onderdelen nog moet worden uitgewerkt en er nog geen evaluatie van het programma heeft plaatsgevonden. Wel is op voorhand al te zeggen dat de overheid er te gemakkelijk en ongefundeerd van uitgaat dat sturing via financiering tot een beter resultaat voor de (justitie)patiënten zal leiden; als dat het geval zou zijn, waren vele problemen op dit terrein langzamerhand al opgelost. Het programma VFZ is juist gepaard gegaan met overvloedige nieuwe bureaucratische structuren. Het inkoopproces als zodanig leidt tot nieuwe vormen van concurrentie tussen behandel- en begeleidingsinstellingen, die hun zorg weliswaar kwalitatief voldoende, maar ook zo goedkoop mogelijk moeten zien aan te bieden. Dat is zeker niet bij voorbaat een garantie voor succes en veiligheid. En zo geldt de betaling van een behandeling door justitie uitsluitend voor de periode dat de patiënt onder verantwoordelijkheid van justitie valt en bovendien niet voor alle onderdelen van de indicatie. Verder is er, in plaats van de indicatiestelling die voor de AWBZ door het CIZ werd uitgevoerd, nu een eigen indicatieprocedure voor justitie opgezet om de 'objectiviteit' van de indicatiestelling te waarborgen. Met name dit laatste is een groot knelpunt, mede omdat deze extra schakel in het proces al tot forse wachtlijsten heeft geleid. Bovendien: wat is in dit verband, bij de door de Nationale Raad voor de Volksgezondheid zo treffend beschreven groep patiënten, de betekenis van *objectiviteit*? Is indicatiestelling niet juist het middel om de meest optimale match te maken tussen de problematiek van deze (justitie)klant en de daarbij passende behandeling of begeleiding, een vorm dus van zorgvuldige *subjectiviteit*?

Mijns inziens is echter zeker zo belangrijk dat binnen ons rechtssysteem de rechter bepaalt welke straf of maatregel er aan een verdachte wordt opgelegd. De rechter laat zich weliswaar voorlichten door deskundigen, zoals psychiaters, psychologen en reclasseringswerkers, maar heeft hierin een onafhankelijke positie. En deze onafhankelijke positie komt binnen het project VFZ in het gedrang, zoals blijkt uit het volgende.

Een justitiepatiënt die in een psychiatrisch ziekenhuis verplegers met een botermesje stak, moest worden overgeplaatst naar een andere behandelinstelling. De (onafhankelijke) psychiater en psycholoog die de man onderzochten, adviseerden een tbs met voorwaarden aan hem op te leggen. Vervolgens bleek dat de coördinator

van de indicatiecommissie al op voorhand oordeelde dat de tbs met voorwaarden geen kans van slagen zou hebben, waardoor een opname in een forensisch psychiatrisch ziekenhuis (een Forensisch Psychiatrische Afdeling (FPA) of Forensisch Psychiatrische Kliniek (FPK)) niet meer mogelijk was. De vraag is nu waarop het oordeel van de indicatiecommissie in die fase van het proces was gebaseerd. Opmerkelijk is dat het rapport van de twee gedragsdeskundigen door de indicatiecommissie terzijde werd geschoven. Meende de indicatiecommissie dat het rapport of het advies dat daaruit volgde niet deugde? En op grond van welke criteria werd dit dan beoordeeld? Of heeft het inkoopbureau van Justitie misschien te weinig passende behandelplaatsen ingekocht waardoor deze patiënt niet plaatsbaar was, zodat er dan maar een tbs met verpleging moest worden opgelegd? Hoe dan ook: de indicatiecommissie ging nu op de stoel van de rechter zitten en daarmee werd het de rechter bij voorbaat onmogelijk gemaakt in onafhankelijkheid zijn afwegingen te maken en een eigen oordeel te vellen.

Uit berichten van reclasseringswerkers en rechters blijkt dat de indicatiestelling regelmatig tot uitstel van plaatsingen, wachtlijsten en ongewenste beslissingen leidt. Dat is het tegendeel van wat met het programma VFZ werd beoogd. Het wachten is nu op rechters die het oordeel van de indicatiecommissie naast zich neerleggen om zodoende justitiepatiënten op het juiste moment op de juiste plaats in behandeling te krijgen en die tegelijkertijd de onafhankelijkheid van de rechtspraak overeind houden.

Gestructureerd beslissen over reclasseringsinterventies

Jacqueline Bosker

1. Inleiding

De reclassering adviseert justitiële opdrachtgevers zoals het Openbaar Ministerie, de rechterlijke macht en het gevangeniswezen over de mogelijkheden om de recidivekans van een justitiabele te beperken en re-integratie in de samenleving te bevorderen. Om tot een goed advies te komen zijn bij de reclassering instrumenten geïntroduceerd die het beslisproces van de reclasseringswerker ondersteunen. Daarin staat de reclassering niet alleen. Steeds meer organisaties in het justitiële veld werken met een vorm van gestructureerde beslissingsondersteuning. Tbs-klinieken werken met gestructureerde risicotaxatie, het Openbaar Ministerie gebruikt 'BOS Polaris' ter ondersteuning van het formuleren van een strafeis, en bij het NIFP is het instrument BooG ontwikkeld,¹ om gestructureerd een beslissing te kunnen nemen over het al dan niet uitbrengen van een pro-justitia rapportage.

Dit soort instrumenten hebben gemeenschappelijk dat ze op basis van een vaste set aan vragen, en soms ondersteund door een weging daarvan, leiden tot een conclusie. In dit artikel wordt ingegaan op de vraag of deze vorm van structurering bijdraagt aan de kwaliteit van de besluitvorming, hoe zich dat verhoudt tot de expertise van de reclasseringswerker, en of verdere structurering van het beslisproces bij de reclassering gewenst is.

2. Gestructureerde beslissingen zijn beter dan ongestructureerde beslissingen

Dat structurering van besluitvorming leidt tot betere beslissingen is overtuigend bewezen. Al in 1954 publiceerde Meehl een studie waarin gestructureerde (statistische) en klinische (professionele beoordeling zonder instrument) voorspellingen werden vergeleken. Zijn conclusie, op basis van een vergelijking van twintig onderzoeken, was dat de statistische benadering even goede of betere voorspellingen oplevert dan de klinische.² Door Grove e.a. is een nieuwe meta-analyse uitgevoerd, gebaseerd op 136 studies over het voorspellen van menselijk gedrag waarbij een

1 W.F.J.M. van Kordelaar, *BooG.Beslissingsondersteuning Onderzoek Geestvermogens in het strafrecht voor volwassenen*, Deventer: Kluwer 2002.

2 W.M. Grove & P.E. Meehl, Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: the clinical-statistical controversy, *Psychology, Public Policy, and Law* 1996, 2(2), p. 293-323.

statistische en professionele beslissing met elkaar werden vergeleken.³ In 47% van de studies bleek de statistische voorspelling beter, in 6% bleek de klinische voorspelling beter, en in de overige studies voorspelden beide even goed. Conclusie: een gestructureerde voorspelling is beter dan een ongestructureerde. Deze conclusie bleek stand te houden voor de verschillende onderzoeksdomeinen. In veel van de onderzochte beslissingen beschikte de clinicus over meer informatie dan in de statistische vergelijking is opgenomen. Dat had geen effect op de juistheid van de voorspelling.⁴ Ook op het gebied van risicotaxatie is overtuigend bewezen dat een gestructureerde voorspelling beter is dan een ongestructureerd professioneel oordeel.⁵

Waarom is een beoordeling met behulp van een instrument beter? Professionals hebben veel kennis en ervaring, zij kunnen toch op grond daarvan tot een goede beoordeling komen? De verklaring ligt in het feit dat professionals, net als iedereen, denkfouten maken. Mensen zijn beperkt in de hoeveelheid informatie die ze kunnen verwerken en analyseren. Om toch met complexe beslissituaties om te kunnen gaan gebruiken mensen vuistregels, ook wel heuristische genoemd. En dat kan tot fouten leiden.⁶

Beoordelaars kunnen nogal van elkaar verschillen in hun oordeel. Dat kan verschillende redenen hebben: ze gebruiken niet (consequent) dezelfde informatie of overwegingen; ze beoordelen informatie niet hetzelfde; ze hanteren verschillende criteria over wat een acceptabele conclusie is of ze integreren informatie op een verschillende manier.

Veel reclasseringswerkers zijn van mening dat structurering wel zinvol is, maar vooral voor beginnende werkers. Eenmaal ervaren, dan kan men ook wel zonder instrument zegt men. Dat is waarschijnlijk niet het geval. Een onderzoek van Tazelaar & Sniijders toont zelfs aan dat ervaring kan leiden tot slechtere beslissingen.⁷ Garb heeft aangetoond dat beslissingen van ervaren psychologen beter zijn dan die van leken maar niet beter dan die van net afgestudeerde psychologiestudenten.⁸ Een mogelijke verklaring hiervoor is het gebrek aan feedback. Professionals krijgen over het algemeen weinig feedback over de juistheid van hun beslissingen, waardoor er ook geen leereffect ontstaat.⁹ Hierdoor kan tevens de beleving blijven bestaan dat de eigen professionele inschatting goed is.

3 Grove e.a., Clinical versus mechanical prediction: A meta-analysis, *Psychological Assessment* 2000, 12(1), p. 19-30.

4 W.M. Grove e.a., Clinical versus mechanical prediction: A meta-analysis; R.M. Dawes, D. Faust & P.E. Meehl, Clinical versus actuarial judgment, *Science* 1989, 243 (4899), p. 1668-1674.

5 Zie bijvoorbeeld D.A. Andrews & J. Bonta, *The psychology of criminal conduct*, Newark, NJ: LexisNexis 2006.

6 Zie voor een overzicht van mogelijke fouten bijvoorbeeld E.C.M. van Schie, Heuristieken en probleempresentatie, in: P. Koele & J. van der Pligt (red.), *Beslissen en beoordelen. Besliskunde in de psychologie*, Amsterdam: Uitgeverij Boom 2003.

7 F. Tazelaar & C. Sniijders, The myth of purchasing professionals' expertise. More evidence on whether computers can make better procurement decisions, *Journal of purchasing and supply management* 2004, 10, p. 211-222.

8 H.N. Garb, *Studying the clinician. Judgment research and psychological assessment*, Washington, DC: American psychological association 1998.

9 Dawes, Faust, & Meehl, Clinical versus actuarial judgment.

3. Gestructureerd werken vervangt de professional niet

Een veelgehoord bezwaar tegen verdere structurering is dat de professional *uitgeschakeld* wordt. Het is echter een misverstand dat het werken met instrumenten de professional uitschakelt. Werken met dergelijke instrumenten vraagt een grote mate van professionaliteit. Gestructureerd werken betekent bijvoorbeeld dat een vaste set aan items afgewerkt moet worden, waarbij per item de ernst van de problematiek wordt ingeschat door een professional aan de hand van een scoringsstructuur. Uitstekende gespreksvaardigheden, gedegen kennis over de doelgroep en problematiek en een sterk analytisch vermogen zijn daarvoor essentieel. De mate waarin de professional over deze vaardigheden en kennis beschikt, bepaalt in belangrijke mate de uitkomst.

En ook als een instrument beslisregels bevat, zoals een automatisch gegenereerde conclusie, schakelt dit de professional niet uit. Instrumenten en beslisregels kunnen nooit de hele werkelijkheid bevatten. Het is altijd mogelijk dat er specifieke kenmerken of omstandigheden zijn die kunnen leiden tot een andere beslissing. De professional die het instrument hanteert, moet daarom conclusies die gebaseerd zijn op beslisregels kritisch beoordelen en daar zo nodig onderbouwd van afwijken. Gestructureerd werken helpt de professional om relevante wetenschappelijke kennis te gebruiken, om niets over het hoofd te zien, en om zijn eigen oordeel kritisch bekijken. Maar uiteindelijk is het de professional die beslist (eventueel in overleg met anderen), en niet het instrument. Introductie van een gestructureerde vorm van beslissingsondersteuning mag er dus niet toe leiden dat de professional achterover gaat zitten. Hij moet als het ware boven het instrument staan en zijn professionele ruimte op een deskundige en verantwoorde manier benutten, rekening houdend met actuele wetenschappelijke inzichten over zijn vakgebied.

4. Gestructureerde beslissingsondersteuning bij de reclassering: RiSc

Vanaf eind 2004 wordt door de Nederlandse reclassering gewerkt met het instrument RiSc (Adviesbureau Van Montfoort & Reclassering Nederland, 2004).¹⁰ RiSc is een vorm van gestructureerde beslissingsondersteuning. Een vaste set van vragen en een weging van de antwoorden leidt tot een conclusie over het recidiverisico, het gevaarrisico, de criminogene factoren die daaraan ten grondslag liggen en responsiviteit oftewel ontvankelijkheid voor interventies.¹¹ RiSc is gebaseerd op de uitgangspunten van 'what works', onderzoek dat zich richt op de vraag wat werkt bij het terugdringen van recidive. Een eerste uitgangspunt is de stelregel: hoe hoger het risico, hoe intensiever interventies moeten zijn. Daarom worden met behulp

10 Adviesbureau van Montfoort en Reclassering Nederland, *RiSc versie 1.0. Recidive Inschattingsschalen, handleiding*, Utrecht: Reclassering Nederland 2004.

11 De psychometrische kwaliteiten van RiSc zijn deels onderzocht (L.M. van der Knaap, L.E.W. Leenarts & L.T.J. Nijssen, *Psychometrische kwaliteiten van de Recidive Inschattingsschalen (RiSc). Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, interne consistentie en congruente validiteit*, Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum 2007). Vervolgonderzoek naar de voorspellende waarde van RiSc wordt in het najaar van 2009 verwacht.

van RISC de risico's in kaart gebracht. Een tweede stelregel is dat interventies gericht moeten zijn op de criminogene factoren die ten grondslag liggen aan dit risico. Immers, door deze factoren in positieve zin te beïnvloeden, zal het risico verminderen. RISC levert daarom ook een beeld op over de factoren die bij een specifieke delinquent gerelateerd zijn aan zijn delictgedrag. Een derde stelregel is dat interventies aan moeten sluiten bij de responsiviteit van een delinquent. Door rekening te houden met de mogelijkheden en beperkingen van een delinquent, en interventies daarop aan te sluiten, is de kans groter dat de interventie effect zal hebben. RISC levert daarom een beeld op over aandachtspunten waarmee rekening gehouden moet worden bij de inzet van interventies. Voor al deze aspecten geldt dat in aanvulling op de vaste set aan items die de basisdiagnose vormen, verdiepende diagnostiek ingezet kan worden zoals een onderzoek naar psychiatrische problematiek. Conclusies over risico, criminogene factoren en responsiviteit vormen de basis voor de indicatiestelling. Met een indicatie wordt hier bedoeld een besluit over een in te zetten interventie of interventies, teneinde de geconstateerde problematiek te verbeteren en de risico's te beperken.

De indicatiestelling in RISC is op dit moment een professionele beoordeling. Op basis van de conclusie over risico, criminogene factoren en responsiviteit wordt bepaald welke interventies nodig zijn om gedrag en omstandigheden van een delinquent zodanig te beïnvloeden dat de kans op recidive kleiner wordt. Tevens wordt bepaald welke interventies en/of justitieel kader nodig zijn om korte termijn risico's te beperken, bijvoorbeeld door advisering van gedragsbeperkende bijzondere voorwaarden. De huidige opzet van de indicatiestelling beperkt zich tot tekstvelden die moeten worden ingevuld of tabellen waaruit een keuze kan worden gemaakt. Dit structureert enigszins op de vraag welke aspecten aan de orde moeten komen, maar biedt weinig handvatten voor de inhoud van de indicatie. Op basis van intern onderzoek door de reclassering blijkt dat de kwaliteit van de indicatiestelling te wensen overlaat. Reclasseringswerkers gaan verschillend om met de wijze waarop ze de indicatiestelling invullen. Ook lijkt de huidige opzet van de indicatiestelling niet altijd te leiden tot een resultaat dat logischerwijze voortvloeit uit de probleem-analyse die daaraan voorafgaat.¹²

De reclassering is daarin niet uniek. Er is relatief weinig onderzoek gedaan naar indiceren. Maar uit wat er bekend is, blijkt dat de betrouwbaarheid van indicatiestellingen veelal laag is.¹³ Binnen een bepaalde instelling of kliniek kan de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid¹⁴ redelijk goed zijn, maar tussen verschillende instellingen is deze dat veelal niet. Gezien het overtuigende bewijs dat gestructureerde beslissingen leiden tot beter resultaat, zou een verdere structurering van de indicatiestelling moeten leiden tot een betere kwaliteit daarvan.

12 J. Bosker & E. de Ruijter, *Praktijkonderzoek RISC, eindrapportage. Resultaten op hoofdlijnen van de praktijkonderzoeken RISC bij de drie reclasseringsorganisaties*, Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering, Utrecht (interne rapportage) 2006.

13 Garb, *Studying the clinician. Judgment research and psychological assessment*.

14 De mate waarin twee beoordelaars bij dezelfde cliënt tot dezelfde beoordeling (in dit geval indicatie) komen.

5. Conclusie

In de afgelopen jaren is het werk van de reclassering in toenemende mate gestructureerd. Voor wat betreft de diagnostiek betreft dat met name de probleeminventarisatie en risicotaxatie. Het is tijd voor een volgende stap: structurering van indicatiestelling. De indicatiestelling is immers een fundamentele stap. Risico's en problemen constateren doet de reclassering niet voor niets. De cruciale vraag is wat er moet worden gedaan om die risico's en problemen te verminderen. Voor het ontwerp van een gestructureerd model voor indicatiestelling kunnen aanknopingspunten gevonden worden in de literatuur over besliskunde voor wat betreft de opzet van een model voor indicatiestelling, en in onderzoeken over het effectief terugdringen van recidive voor de inhoud van dat model.

In de besliskunde zijn verschillende methoden ontwikkeld voor structurering van beslisprocessen. Voor welke methode wordt gekozen, hangt af van de beschikbare informatie. Als veel informatie en data beschikbaar zijn, kunnen mogelijk statistische vergelijkingen ontwikkeld worden waarin een set van onafhankelijke variabelen in een bepaalde verhouding en met een bepaalde weging leidt tot een conclusie. Is die informatie er niet, dan kunnen op basis van kennis en ervaring van experts beslisregels ontwikkeld worden. Een derde manier is structurering van het beslisproces. Bijvoorbeeld het onderscheiden van bepaalde stappen in het beslisproces, het structureren van informatieverzameling, het invoeren van verplichte consultatie, het nemen van beslissingen in een multidisciplinair team volgens een bepaalde procedure of het verplicht in beschouwing nemen van alternatieve beslissingen.

Voor de indicatiestelling RISc worden deze methoden gecombineerd. Waar mogelijk worden beslisregels ontwikkeld op basis van data-analyse. Daarnaast worden wetenschappelijke inzichten over het effectief terugdringen van recidive en kennis en ervaringen van reclasseringswerkers gebruikt als een vorm van expertinformatie. Ten slotte wordt het beslisproces opgedeeld in verschillende stappen.

De ontwikkeling van een dergelijk model is in volle gang. Of dit tot de beoogde kwaliteitsverbetering van de indicatiestelling leidt, zal moeten blijken.

Morele praktijken

Lous Krechtig

1. Inleiding

Het was ongeveer 1995. In een training voor mensen die net in dienst van de reclassering waren gekomen, liet ik als trainer de deelnemers een plaatje uitzoeken dat symboliseerde wat hen aantrok in dit werk. Een al wat oudere deelnemer koos voor een schilderij van Sint Joris en de draak, en gaf als toelichting: 'Ik vind het zo interessant dat ik me in dit werk telkens opnieuw moet verhouden tot het kwaad.'

Dat hoor je niet vaak. De vraag hoe de reclasseringswerker zich in de contacten met degene die hij begeleidt, 'verhoudt tot het kwaad' is in de literatuur over reclasseringshandelen nauwelijks een thema, evenmin trouwens als zijn verhouding tot 'het goede'. Er is de laatste jaren veel gedaan aan methodieontwikkeling voor het werken in gedwongen kader. Vanuit de basisvragen *what works?* en *who works?* zijn principes ontwikkeld waaraan effectieve interventies moeten voldoen en zijn de werkzame bestanddelen van de werkalliantie onderzocht. Wat in de literatuur vaak wordt genoemd, is dat het belangrijk is om delictplegers aan te spreken op hun delictgedrag. De dader wordt 'verantwoordelijk gehouden voor zijn daden', een effectieve werker is een 'goed prosociaal rolmodel'. De methodische aanwijzingen die daarvoor zijn, kunnen kort worden samengevat: een goed prosociaal rolmodel is 'highly directive towards conventional values'. Wat daarmee op tafel ligt, is de morele dimensie van het werk: de reclasseringswerker draagt conventionele waarden uit.

'Ik vind dat het een belangrijk deel van mijn taak is om mensen andere normen bij te brengen, om mee te werken aan het herwaarderen van normen, zeg maar. Je krijgt hier mensen in alle soorten en maten. Maar wat voor normen hanteer je dan? Alleen die van jezelf? Daar kom je niet ver mee', constateert een reclasseringswerker. De methodische vraag die deze werker oproept: 'Hoe geef ik de morele dimensie van mijn werk vorm?', is in de literatuur nog niet beantwoord. Er is volgens Tonkens 'nauwelijks taal ontwikkeld voor de morele praktijken en daardoor is het niet goed mogelijk om verschillende stijlen van moraliseren te vergelijken en tegen elkaar af te wegen'.¹

In dit artikel staat dit morele aspect van het beroep centraal. Wat is de opgave waar werkers voor staan, welke aanknopingspunten zijn er in de theorie te vinden, welke vragen zijn interessant om verder te onderzoeken? Daarbij wordt ingegaan op de ingewikkeldheden die het begrip 'eigen verantwoordelijkheid' opleveren en op de vraag hoe de inhoud van de morele professionaliteit op tafel te krijgen is.

1 E. Tonkens, J. Uitermark & M. Ham, *Handboek moraliseren, burgerschap en ongedeelde moraal*, Amsterdam: Van Genneep 2006.

2. Voor welke morele opgave staan reclasseringswerkers?

In de methodische uitwerkingen van de hulpverlening in gedwongen kaders wordt dus als één van de kenmerken van effectieve professionals genoemd, dat zij een geschikt pro sociaal rolmodel zijn. Daaronder wordt verstaan dat de werker het goede voorbeeld geeft (*practice what you preach*) en gericht is op versterken van positief gedrag van de cliënt, door adequaat te reageren op de pro sociale en antisociale uitingen. Op het eerste gezicht lijkt dat methodisch niet al te ingewikkeld: de werker hanteert hierbij een cognitief-gedragsmatige aanpak. In de dagelijkse praktijk blijkt dat inhoudelijk een hele worsteling. De 'Big Four' bij het ontstaan van een criminele levenswijze zijn: antisociaal gedrag, antisociale denkpatronen, een antisociale persoonlijkheid en een antisociale context. De werker wordt dus in een begeleidingsgesprek geconfronteerd met veel antisociale uitingen. Hoe reageer je daarop? Op welke ga je in en welke neger je?

Juist bij de wat zwaardere delicten vinden werkers dat moeilijk. Iemand aanspreken op steunfraude wordt niet zo moeilijk gevonden. Een intaker werkstraf reageert op de uitspraak: 'Ik heb toch niemand kwaad gedaan,' al gauw met: 'U heeft de maatschappij schade berokkend. Het is gemeenschapsgeld, daar hadden dus andere dingen van betaald kunnen worden. Gelukkig kunt u nu via de werkstraf iets terug doen.' Maar hoe meer de moraal van de delictpleger afwijkt van die van de werker, des te moeilijker wordt het gevonden om daar adequaat op in te gaan. Soms wordt het delict als gespreksonderwerp gemeden, soms grijpt de professional terug op een onderscheid tussen een 'persoonlijke' en een 'professionele' reactie: 'U begrijpt dat ik als moeder sterke opvattingen heb over wat u met minderjarigen heeft gedaan, maar ik zal u als werker respectvol behandelen.' 'Als werker' respectvol afkeuren wat iemand heeft gedaan, vraagt om een stevige eigen morele basis van de werker en een gedeelde opvatting over hoe dat in de werkpraktijk uit te dragen.

De morele opdracht is complex: een visie ontwikkelen en uitdragen op wat een goed leven is, in relaties met cliënten die daar op een aantal aspecten flink van afwijken. De werker moet in staat zijn mensen te helpen om het leven een andere wending te geven, 'het rechte pad op', terwijl tegelijkertijd de eigen verantwoordelijkheid van de cliënt centraal staat.

Tonkens constateert: 'Moraliseren is weliswaar in opkomst, maar vaak op een onbeholpen, amateuristische en soms zelfs kinderachtige wijze. Moraliseren heeft een negatieve bijklank: het staat tegenover vrijheid, respect, tolerantie, ruimdenkendheid, ieder in zijn waarde laten.'² Deze tweedeling werkt belemmerend in de praktijk van de reclasseringswerkers. 'De wijze waarop professionals die op complexere manieren moraliseren zich maatschappelijk gesteund of belemmerd voelen, de waarden die zij daarbij hanteren, de normen die ze daaruit destilleren en de spanning tussen tegenstrijdige normen en waarden – dat ontbreekt in het publieke debat. Het probleem is niet dat er niet genoeg normen en waarden zijn, het probleem is dat ze niet goed rondgaan.' En: 'Welke moraal waar en op welke wijze het meeste op zijn plaats is, is geen weet, maar een vraag.'

2 Tonkens, Uitermark & Ham, *Handboek moraliseren, burgerschap en ongedeelde moraal*.

3. Theorievorming over moreel redeneren

Er is veel theorievorming op het gebied van moreel redeneren. Met name de theorie die Kohlberg in 1969 uitwerkte over de stadia van morele ontwikkeling wordt veel aangehaald en gebruikt (bijvoorbeeld bij Equiptrainingen die onder andere in justitiële jeugdinrichtingen worden gegeven).³ Kohlbergs uitgangspunt is dat mensen van nature communicatief en redelijk zijn en dat ze de wereld en de mensen om zich heen willen begrijpen. De mens is een sociaal wezen, de mens is 'van nature maatschappelijk'. Kohlbergs theorie is een constructivistische: het individu construeert een eigen moreel referentiekader op basis van de ervaringen die het heeft met anderen. Het individu neemt stelling ten opzichte van de regels en normen die hem worden voorgehouden.

Kohlberg concentreerde zich niet op de inhoud maar op de vorm van de morele argumenten. Morele opvoeding moet volgens hem niet gaan over het bijbrengen van deugden, zoals bijvoorbeeld eerlijkheid, maar over het op een hoger plan brengen van de argumenten die iemand hanteert om te onderbouwen waarom hij iets goed of fout vindt. Hij beschrijft de ontwikkeling in drie stappen, drie fundamentele 'shifts' in het sociaal-morele perspectief (met binnen elke stap twee subcategorieën):

- 1 in het preconventionele stadium is het perspectief concreet-individueel: goed is wat voor mij goed is, ofwel omdat ik er straf mee vermijd, ofwel omdat ik een goeie deal maak met een ander.
- 2 In het conventionele stadium gaat het om een sociaal perspectief: goed is wat in overeenstemming is met de verwachtingen van anderen, of wat bij wet is vastgelegd.
- 3 In het postconventionele stadium hanteert het individu principes die dieper liggen: goed is wat democratisch is besloten, of wat beantwoordt aan universele ethische principes.

Er zijn twee belangrijke aanvullingen op de theorie van Kohlberg: de eerste is domeintheorie van Turiel, waarin het onderscheid wordt gemaakt tussen opvattingen die zich baseren op moraal en opvattingen die gebaseerd zijn op sociale conventies.⁴ Moraal gaat over de fundamentele en universele basiswaarde dat je anderen geen kwaad berokkent, conventies gaan over het soepel laten verlopen van het sociale verkeer en zijn plaats- en tijdgebonden.

Een andere aanvulling is de theorie van Gilligan, die de 'morality of care' stelt tegenover Kohlbergs 'morality of justice', of anders gezegd: die een meer emotionele in plaats van rationele basis kiest voor de moraal.⁵

De kracht van deze theorieën over moreel redeneren, namelijk dat ze een universele ontwikkeling proberen te beschrijven, is meteen ook de zwakte: het is inhoudsloos. Op elk niveau van morele ontwikkeling is elk gedrag te rechtvaardigen. Het gaat

3 L. Kohlberg & E. Turiel, Moral development and moral education, in: G. Lesser (red.), *Psychology and educational practice*, Glenview: Scott Foresman 1971.

4 E. Turiel, *The development of social knowledge: morality & convention*, New York: Cambridge University Press 1983.

5 C. Gilligan, *In a different voice: Psychological theory and women's development*, Cambridge: Harvard University Press 1982.

alleen over de aard van de argumenten die voor de rechtvaardiging wordt gebruikt. Dit is ook één van de kritieken op de programma's die vanuit deze theorie voor ontwikkeling van moreel redeneren van delictplegers zijn ontwikkeld: leer je mensen eigenlijk niet om beter te beargumenteren waarom het te rechtvaardigen is wat ze hebben gedaan? Interessant is dan vooral de vraag wat de relatie is tussen moreel redeneren en gedrag. Heeft dit soort programma's een positief effect op het gedrag van mensen: dragen ze bij aan de vermindering van de recidive?

De cognitief-gedragsmatige aanpak benadrukt dat er een relatie is tussen cognities en gedrag, dat disfunctioneel gedrag kan worden veranderd door veranderingen in disfunctionele attitudes, opvattingen en denkprocessen. De vraag is of die relatie voor delictgedrag aangetoond kan worden. In een meta-analyse van Allen e.a. naar de effecten van MRT, *moral reconation therapy*, op terugdringen van recidive wordt een klein positief effect vastgesteld.⁶ Maar, hoewel de resultaten *highly consistent* zijn, zijn de onderzoeksmethoden niet heel sterk, constateert Allen.

Al eerder werd vastgesteld dat de cognitief-gedragsmatige aanpak vooral effect heeft bij plegers van gewelds- of zedendelicten en bij verslaafden, en niet bij niet-gewelddadige vermogensdelicten, en dat het effect bij psychopaten zelfs averechts kan zijn.⁷ Dat de aanpak die gericht is op het ontwikkelen van moreel redeneren beter werkt bij geweldsmisdrijven dan bij vermogensdelicten, kan te maken hebben met het feit dat het bij de geweldsmisdrijven in een flink aantal gevallen gaat om impulsief gedrag, waar de fundamentele morele kwestie ook door de delictpleger wel wordt erkend: het is niet goed om een ander ernstig lichamelijk letsel toe te brengen. Dat is eigenlijk op bijna geen enkel niveau van moreel redeneren goed te praten (behalve als het om oorlog gaat of om zelfverdediging). Het ontwikkelen van een ander niveau van moreel redeneren wordt in deze programma's vaak gecombineerd met het aanleren van een vaardigheid om problemen op te lossen of om met de eigen agressie om te gaan. 'Stop-en-denk!' is een beproefde methode van impulscontrole. Aan niet-gewelddadige vermogensdelicten gaat vaak een denkproces vooraf, het is gepland. De dader heeft al een aantal afwegingen, waaronder morele, gemaakt. De morele kwestie is hier ook ingewikkelder, de redenen dat mensen komen tot diefstal zijn wellicht uiteenlopend, 'bezit' is ook een ingewikkelder concept. Het onderscheid dat Turiel maakt in het morele en het conventionele domein is hier misschien ook meer aan de orde: bij geweldsdelicten gaat het erom dat je de ander schade berokkent, bij vermogensdelicten gaat het ook om het aantasten van plaats- en tijdgebonden regels.

6 L.C. Allen & D.L. MacKenzie, The effectiveness of cognitive behavioral treatment for adult offenders: A methodological, quality-based review, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2001, 45(4), p. 498-514.

7 P. Gendreau, The principles of effective intervention with offenders, in: A. Harland (ed.), *Choosing correctional interventions that work: Defining the demand and evaluating the supply*, Newbury Park, CA: Sage 1996, p. 117-130.

4. Eigen verantwoordelijkheid: een ingewikkeld begrip

Morele argumenten gaan over de manier waarop iemand zijn keuzes verantwoordt. De dader wordt verantwoordelijk gehouden voor het eigen gedrag. Maar er zitten onhelderheden in de term 'eigen verantwoordelijkheid'. De 'eigen verantwoordelijkheid' van de cliënt is een begrip dat niet is geëxpliciteerd en niet geoperationaaliseerd.

Het is in de praktijk van het werk onduidelijk of het hier gaat over een feit (en hoe kunnen we dat feit dan waarnemen), een norm (de cliënt hoort verantwoordelijk te zijn) of een waarde (je laat iemand in zijn waarde als je hem zelf de verantwoordelijkheid laat dragen). De methodische vraag voor de reclasseringswerker is dan, of hij respect toont voor de keuzes die iemand in zijn leven heeft gemaakt, of deze keuzes juist afkeurt.

Het is onduidelijk of het gaat over het verleden of de toekomst. Gaat het over het verleden, dan betekent het iets als: 'Wij houden u verantwoordelijk voor wat u heeft gedaan', en ligt het dicht aan tegen een begrip als 'schuld'. Met name in de reclasseringspraktijk is dit vaak zichtbaar: het wordt methodisch van belang gevonden dat de delictpleger de verantwoordelijkheid neemt voor zijn daden, die daden niet bagatelliseert en niet probeert zich te verontschuldigen. Want alleen als de dader zich verantwoordelijk toont voor zijn daden is verandering mogelijk, is de veronderstelling.

Gaat het over de toekomst, dan betekent het iets als: 'Wij streven ernaar dat u in de toekomst verantwoordelijkheid draagt voor uw gedrag, dat u beter dan tot nu toe zelf nadenkt en beslist over wat u zult gaan doen of nalaten.'

Het is onduidelijk of het gaat om het uitgangspunt of om het doel. Is het het uitgangspunt, dan stelt de werker vanaf de start van een traject de cliënt verantwoordelijk. Is het het doel, dan worden er methoden ingezet om de cliënt steeds meer eigen verantwoordelijkheid te laten dragen.

Het is onduidelijk of het gaat om de verhouding tussen de verantwoordelijkheid van de cliënt en de verantwoordelijkheid van de werker. Betekent 'U bent zelf verantwoordelijk' zoveel als 'Ik ben niet verantwoordelijk voor u'? En welke reikwijdte heeft dit dan? Beschermt het de werker tegen aansprakelijkheid voor daden van de cliënt? Een begrip dat iets meer helderheid geeft, is 'agency'. In de desistance-literatuur komt dit naar voren als een van de factoren die bijdragen aan het stoppen met het plegen van delicten. Veel delictplegers beschouwen zichzelf niet (voldoende) als actor in het eigen leven.⁸

Moraliserende opmerkingen over het feit dat je toch eigenlijk je eigen verantwoordelijkheid moet nemen, blijken niet te werken. Motiverende interventies moeten gericht zijn op het versterken van het vertrouwen van de cliënt dat hij succesvol aan verandering kan werken, dat hij zelf keuzes maakt en de regie over zijn leven kan nemen. Waarbij het wel van belang is dat de cliënt ook een verhaal, een *narrative*, heeft om zijn verleden met het delictgedrag op een voor hemzelf acceptabele manier

8 J. Laub, & R. Sampson, A life-course view of the development of crime, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 2005, 602(1), p. 12-45.

te verklaren. *Shame-management* is van belang: hoe construeren mensen een verhaal waarin ze een plek geven aan hun ervaringen?⁹

Maar in de lijn van dit artikel is misschien nog wel de meest ernstige handicap van het begrip eigen verantwoordelijkheid, dat het inhoudelijk versluisend is. Het gaat er immers niet om dat de cliënt goed kan verantwoorden dat hij delicten pleegt, of dat hij argumenten van een hoge morele orde gebruikt om zijn delictgedrag te rechtvaardigen. Het gaat erom dat de cliënt in de toekomst, als hij overweegt om een delict te gaan plegen, tot de conclusie komt dat het beter is om dat niet te doen. Dat bij het overwegen van de voors en tegens zoveel argumenten aan de tegenkant komen te staan, dat de balans naar die kant doorslaat. De inhoud van de moraal is aan de orde.

5. De inhoud van de moraal

Met het bestaande arsenaal aan methodische mogelijkheden wordt de morele opgave van de reclasseringswerker niet voldoende inhoudelijk ondersteund. Het prosociale rolgedrag wordt inhoudelijk niet verder uitgewerkt. 'Highly directive towards conventional values', maar hoe bepaalt de werker wat de conventionele waarden zijn?

Welk moreel kader hanteert hij? In de tijd dat Kohlberg zijn theorie ontwikkelde, waren de morele kaders helder en strak. In de huidige tijd is dat niet het geval. Enerzijds lijkt niets te gek, moet iedereen zelf weten wat hij doet en worden in de media de extremen geëtaleerd. Anderzijds lijkt het of mensen nog maar weinig overlast van anderen kunnen verdragen en wordt de rijdende rechter ingeschakeld om te beoordelen of een windgong in de tuin verwijderd moet worden, omdat de burens niet kunnen slapen van het lawaai van rinkelende belletjes. Extreme tolerantie gecombineerd met extreme gevoeligheid.

'Binnen een context van een risicomaatschappij, waarin welvaart gepaard gaat met een grote breekbaarheid, ontwikkelt zich een moraliteit tussen onbestemde vrees en grenzeloze expressie.'¹⁰ De huidige moraliteit is een pluriforme, ambivalente. Dat maakt het moeilijk om te bepalen wanneer iets antisociaal genoemd kan worden. Is het antisociaal om hoge bonussen te incasseren in tijden van economische crisis, of om de belasting te omzeilen door je geld op een Kanaaleiland op de bank te zetten? Het is niet verboden. Een rolletje drop weghalen bij een tankstation, dat is verboden. Bovendien wordt antisociaal gedrag maatschappelijk ook gevraagd en gewaardeerd: Millon, één van de ontwikkelaars van de DSM III en de DSM IV, beschrijft de antisociale persoonlijkheidsstoornis en merkt daarbij op dat slechts een gering aantal van deze mensen in conflict met de wet komen: 'In fact, individuals with normal-range antisocial traits are often rewarded by our competitive society, where the

9 S. Maruna, Desistance from crime and explanatory style, *Journal of contemporary criminal justice* 2004, 28(2), p. 184-200.

10 H. Boutellier, Nieuwe tijden, kleine moraal. De actualiteit van moraliteit en veiligheid, in: H. Boutellier, H. Kunneman & J. Leest (red.), *De straf voorbij: Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP 2001, p. 19-29.

ability to act tough and bend the rules is admired as necessary for success and survival in a dog-eat-dog World.¹¹

Het is voor de reclassering niet eenvoudig om hieruit te destilleren wat de *conventional values* zijn, laat staan welke van deze waarden bij een bepaalde cliënt gestimuleerd moeten worden. De vraag hoe dat 'moraliseren' moet plaatsvinden, welke strategieën daar voor zijn en op basis van welke overwegingen daar een keuze uit gemaakt kan worden, is daarna aan de orde. Er wordt wel een onderscheid gemaakt tussen horizontaal en verticaal moraliseren.¹² Verticale vormen van moraliseren, die uitgaan van vaststaande normen, moeten volgens Kunneman zijn ingebed in horizontale, communicatieve vormen, waarbij ruimte is voor verschil en voor toetsing van de normen aan de context. Diekstra noemt het onderscheid tussen hiërarchisch en dialogisch moraliseren.¹³ Ook het onderscheid tussen impliciete en expliciete moraal is interessant: lang niet al het moraliseren gebeurt bewust, lang niet alle invloed is te vinden in de interactie tussen werker en cliënt. De manier waarop de cliënt door de organisatie wordt aangesproken, de sfeer, het organisatieklimaat, de mate waarin dat wat werkers doen terug te vinden is in het officiële beleid van de instelling, de manier waarop met incidenten wordt omgegaan: het zijn bronnen van invloed die vaak niet als bewuste strategie worden ingezet, maar daardoor ook de bewuste strategie kunnen dwarsbomen.

Conclusie

Het morele domein is actueel. De methodische ontwikkelingen binnen de gedwongen kaders geven wel aan *dat* er een morele opgave ligt voor de werkers, maar er is nog niet genoeg uitgewerkt *wat* de werker moet uitdragen en *hoe* dat gedaan kan worden. De klassieke vragen van Socrates (Wat is het goede leven? Kun je dat anderen leren?) zijn aan de orde.

Reclasseringswerkers zijn bij uitstek de werkers die in de praktijk allerlei vormen van moraliseren hebben ontwikkeld. Zij worden voortdurend geconfronteerd met grensoverschrijdend gedrag van hun cliënten en beschikken over een heel arsenaal aan reacties. Zij staan voortdurend voor de vraag of zij dialogisch of hiërarchisch moeten moraliseren: welke strakke kaders hanteren zij, op welke manier moet het handelen van iemand die voorwaardelijk in vrijheid is gesteld worden begrensd en hoe kan binnen die grenzen gewerkt aan opbouw van 'een goed leven'?

Verandering in terminologie geeft een verandering in denken aan. Waar in 2003 een 'cliënt' werd ondersteund door een 'vaste begeleider' heeft anno 2009 een 'ondertoezichtgestelde' een 'toezichthouder'. De toezichthouder moet in het toezicht voortdurend keuzes maken. Wat is bij een bepaalde cliënt de verhouding tussen

11 T. Millon e.a., *Personality disorder in modern life*, New York: Wiley 2004.

12 H. Kunneman, Moraliteit en strafrecht in een postmoderne cultuur, in: H. Boutellier, H. Kunneman & J. Leest (red.), *De strafvoorbij: Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP 2001, p. 12-19.

13 R. Diekstra, Etiquette op straat. Over de morele waarde van omgangscodes, in: E. Tonkens, J. Uitermark & M. Ham (red.), *Handboek moraliseren, burgerschap en ongedeelde moraal*, Amsterdam: Van Gennep 2006.

controle en begeleiding? Hoe kunnen de gedragsbeperkende en de gedragsbeïnvloedende interventies elkaar zoveel mogelijk versterken?

Het vraagstuk speelt zowel voor uitvoerend werkers als voor beleidsafdelingen en management. Prosociaal rolgedrag is in de organisatie van hoog tot laag aan de orde. Een vraag die door de beleidsmakers zou moeten worden beantwoord, is: welk moreel klimaat in de organisatie ondersteunt deze praktijk en op welke manier kan dit morele klimaat bevorderd worden? Hoe kan er bij nieuwe ontwikkelingen voor gewaakt worden dat de prosociale basiswaarde in de communicatie naar werkers en cliënten centraal blijft staan? Hoe wordt bewaakt dat de dader aangesproken wordt als 'moreel subject', als iemand die verantwoordelijk is voor de moreel onacceptabele dingen die hij heeft gedaan, maar ook als iemand die een gesprekspartner is, waarmee in dialoog getreden moet worden vanuit begrip voor de context van het handelen? Managers zijn verantwoordelijk voor het handhaven van een moreel klimaat waarin werkers elkaar kunnen aanspreken op de morele integriteit en waarin aandacht is voor de manier waarop de morele dimensie van de professionaliteit in het contact met de delictpleger wordt vormgegeven. Morele vraagstukken lenen zich goed voor casuïstiekbesprekingen en intervisie.

Door de praktijk van de reclasseringwerkers te onderzoeken, door *practice-based evidence* te verzamelen, zou taal kunnen worden ontwikkeld om de morele professionaliteit in te vullen en zouden methodische handvatten gevonden kunnen worden die ervoor zorgen dat normen en waarden goed rondgaan.

Opvoeden in een gesloten jeugdinrichting: een contradictio in terminis?

Joep Hanrath

Inleiding

'Bij ernstige delicten vervaagt de grens tussen kind en volwassene', zo was de reactie van strafrechtgeleerde De Roos na het vonnis, 6 februari 2009, van twintig jaar celstraf die een minderjarige te wachten stond voor moord.¹ Het vonnis is bijzonder maar niet uitzonderlijk, aldus De Roos. Steeds vaker komt het voor dat jeugdigen niet langer als jeugdigen veroordeeld worden. Dit is opmerkelijk omdat er sinds de strafrechtelijke kinderwet van 1901 formeel een scheiding in de berechting van minder- en meerderjarigen is vastgelegd. De gedachte hierachter was, en is nog steeds, dat kinderen door heropvoeding niet opnieuw tot criminaliteit zouden vervallen. Het doel van de straf was niet primair vergelding, maar ondersteuning. 'Een crimineel kind had opvoeding nodig, juist omdat hij crimineel was geworden', zo vat Delicat het samen in een terugblik op de ontwikkeling van jeugdinrichtingen tussen 1900 en 1960.² Niet alle kinderen die een strafbaar feit gepleegd hebben, komen terecht in een jeugdinrichting, maar voor hen die daar wel zitten staat, anno 2009, opvoeding als leidraad nog steeds recht overeind.³ Toch is het de vraag of het uitgangspunt van opvoeding en behandeling, om herhaling te voorkomen, wel haalbaar is. Door de honderdjarige geschiedenis van de jeugdinrichting heen blijken jongeren toch weer op het slechte pad te geraken als ze er een hebben verlaten. Deels zijn deze ervaringen anekdotisch omdat duidelijke registratie ontbreekt,⁴ maar de laatste decennia ontstaat hier meer zicht op en uit het Recidivebericht 1997-2004 blijkt dat het aantal jongeren dat weer de fout in gegaan is over die periode zelfs met 5,5 procentpunt is toegenomen.⁵ Opvoeden met als doel het voorkomen van herhaling lijkt dus geen gemakkelijke opgave te zijn. Wat werkt er dan wel? Deze vraag domineert de zoektocht die vooral vormt krijgt door onderzoek naar gedragsinterventies die wel het gewenste effect sorteren. Maar de vraag is of het dilemma niet ingebakken zit in het systeem. Kan opvoeden, met als doel het voorkomen van herhaling,

- 1 Minderjarige krijgt 20 jaar celstraf voor brute moord, *AD Utrechts Nieuwsblad* 6 februari 2009.
- 2 J.W. Delicat, *Van ijzeren vuist naar zachte hand? Idee en praktijk in de rijksopvoedingsgestichten 1901-1961*, Enschede: Ipskamp 2001, p. 13.
- 3 In *Sociale veiligheid ontsleuteld* wordt de beleidstheorie sanctionering jeugdigen samengevat in een stroomschema met termen als resocialisatie en heropvoeding, waarbij een lineair verband beoogd wordt tussen analyse van het probleem, de behandeling en de uitkomst: afname van criminaliteit (L. van Noije & K. Wittebrood, *Sociale veiligheid ontsleuteld. Veronderstelde en werkelijke effecten van veiligheidsbeleid*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2008, te downloaden op <http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9789037703498/Sociale_veiligheid_ontsleuteld.pdf>).
- 4 Tot 1966 werd hierop niet geregistreerd (WODC).
- 5 Onder jeugdigen met een strafzaak is de gecorrigeerde tweejarige recidive tussen 1997 en 2004 met 5,5 procentpunten toegenomen van 36,1 naar 41,6% (B.S.J. Wartna e.a., *Recidivebericht 1997-2004; Ontwikkelingen in de strafrechtelijke recidive van Nederlandse justitiabelen*, Den Haag: WODC 2008).

wel binnen de gesloten setting van een jeugdinstelling plaatsvinden? Speelt de context van een gesloten setting waarbinnen de opvoeding moet plaatsvinden niet een allesoverheersende rol? En is het kenmerk van een gesloten setting in haar aard niet juist strijdig met de ambitie om jongeren op te voeden?

Dit artikel wil aan de hand van de inzichten van de socioloog Goffman ingaan op de invloed die de context van een gesloten setting heeft op het handelen van mensen.

Totale instelling

De rol van de context waarbinnen het opvoedkundig handelen gestalte krijgt, lijkt in het huidige tijdsgewricht wat naar de achtergrond te zijn gedrongen. Zo'n dertig jaar geleden stond het wat prominenter in de belangstelling. Goffman introduceerde toen het begrip 'totale instelling', dat al snel doordrong tot het publieke domein. Het werd vooral bekend door de film 'One flew over the cuckoo's nest' (1975) van Milos Forman. De film laat zien hoe de bewoners op de afdeling van een psychiatrisch ziekenhuis zich in hun gedrag aangepast hebben aan de regels en de structuur van het instituut. Hun vermogen om zich hieraan aan te passen wordt duidelijk als een nieuwe patient, McMurphy, opgenomen wordt. McMurphy is een crimineel, recidivist, die vanuit detentie overgeplaatst is naar deze afdeling vanwege zijn deviante gedrag. Hij heeft, naar huidige maatstaven, een autoriteitsprobleem en wil zich niet neerleggen bij de 'rust en regelmaat' die de dagelijkse omgang op de afdeling bepalen. Het verbaast hem dat de andere bewoners van de afdeling zich zo aangepast hebben aan het leven op de afdeling. Een enkeling wordt zelfs bang bij de gedachte aan een leven buiten dit beschermde leefmilieu. De film is anekdotisch maar de mechanismen die dit systeem organiseren niet.

In zijn bundel *Asylums* analyseert Goffman deze mechanismen.⁶ Als socioloog constateert hij dat mensen plaatsen van samenkomst hebben, maar dat er enkele categorieën zijn waarin die samenkomst niet vrijblijvend is. Een van die categorieën is het psychiatrisch ziekenhuis, maar een andere is een detentiecentrum zoals een gesloten jeugdinstelling. Een detentiecentrum vormt het ultieme machtsmiddel omdat het de vrijheid ontnemt aan een individu om zelf te bepalen wat hij wil doen. Juist daarom is een detentiecentrum binnen een democratische rechtstaat voorbehouden aan de staat. Vrijheid is een grondrecht en inperking daarvan moet een uitzondering zijn. De inperking van dit grondrecht, zo laat Goffman zien, heeft verregaande consequenties voor dit individu. Hij noemt dit het mortificatieproces. 'On admission to a total institution, however, the individual is likely to be stripped of his usual appearance and of the equipment and services by which he maintains it, thus suffering a personal defacement.'⁷ Hij refereert daarbij niet alleen aan excessieve vernederingen zoals die uit de kampliteratuur bekend zijn.

Wat Goffman betreft, komt het ook tot uiting in de beperkingen die in de alledaagse routine besloten liggen. Iedere dag op hetzelfde moment ontstaan, de standaardmaaltijden, de vaste douchemomenten, de hele dag met anderen door moeten bren-

6 E. Goffman, *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Baltimore: Penguin Books 1961.

7 Goffman, *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, p. 29.

gen en alleen op vaste tijden je op je kamer te mogen terugtrekken.⁸ Het moeten voldoen aan bepaalde gedragingen, de houding die van je verwacht wordt ten opzichte van het personeel, de cel waar de sporen van de vorige bewoner nog zichtbaar zijn, waar je gang naar het toilet de geur van je kamer bepaalt, waar het meubilair gemaakt is om woedeaanvallen te doorstaan en waar de deur op slot, maar even zo plotseling weer open kan gaan.

Deze verandering ten opzichte van het leven buiten een gesloten inrichting vraagt om een aanpassing van het individu. Het is een proces dat zich geleidelijk voltrekt. Dit proces ondergaan de jongeren die in een justitiële jeugdinrichting opgenomen worden ook. Eenmaal binnen een jeugdinrichting kunnen zij niet zeggen: 'Nou bedankt, leuk kennisgemaakt te hebben en ik stap maar weer eens op.' Zij hebben geen andere keus dan zich aan te passen.

Privileges en sancties

Een belangrijk instrument in het proces van aanpassing aan het regime van een 'totale institutie' vormt het systeem van privileges.⁹ De eerste stap is de kennismaking met de huisregels. Deze regels geven gewenst gedrag aan dat bekrachtigd kan worden met beloningen. Tegelijkertijd zijn aan deze regels ook sancties verbonden in geval van overtreding van de huisregels. Een zware sanctie binnen een jeugdinrichting betreft bijvoorbeeld de afzondering: plaatsing in een kale cel, eventueel in instellingskleding. Deze sanctie is met rechtsregels omkleed om misbruik te voorkomen. Maar er zijn ook kleine regels zoals met mes en vork eten, je boterham in acht stukjes snijden, je kamer opruimen, afwassen, niet schreeuwen, geen (grove) straattaal gebruiken enzovoort. Voor het naleven van deze regels zijn er privileges te verdienen, soms in de vorm van punten. Na een bepaald aantal punten kun je een fase verder komen waarmee je bijvoorbeeld een extra telefoonbeurt, extra budget voor snoep, sigaretten of andere kleine levensbehoeften verdient. De toekenning van deze punten gebeurt naar eigen inzicht van de groepsleiding. Met deze privileges sturen zij de gedetineerde jongere naar het gewenste gedrag.

Aanpassingsstrategieën

De gedetineerde jongere moet zich op de een of andere manier verhouden tot het gesloten systeem waar hij onderdeel van is geworden. Hij ervaart de macht en kan zich er niet aan onttrekken, zoals hij dat buiten de muren van de inrichting wel zou kunnen. Goffman onderscheidt verschillende reacties in de wijze waarop bewoners zich proberen aan te passen.¹⁰ Allereerst het terugtrekken uit de situatie, ogen-

8 In april 2007 klonk in de Tweede Kamer het pleidooi om weer uniforme kleding (boevenpakje) in jeugdinrichtingen te introduceren (Boevenpak maakt cel Blingbling-vrij, AD 19 april 2007). Daarmee zou een nieuw element toegevoegd worden aan dit mortificatieproces.

9 Goffman, *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, p. 51.

10 Goffman, *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*.

schijnlijk als bewoner geen aandacht besteden aan de processen om je heen, 'een schaduw' worden.

Als tweede onderscheidt hij de tegenovergestelde reactie, namelijk door de inrichting uit te dagen en iedere medewerking te weigeren. Bijvoorbeeld voortdurend je rechten claimen, je niet willen douchen, eten of verkleden. Juist binnen een justitiële jeugdinrichting is dit een gevoelig punt, omdat de inrichting qualitate qua een morele standaard hoog te houden heeft. Immers de macht om iemands vrijheid te beperken kan leiden tot machtsmisbruik. Om machtsmisbruik te beperken heeft de gedetineerde een rechtspositie waarmee geprobeerd wordt om binnen de restricties van de gevangenis zijn persoonlijke integriteit te beschermen. Zo heeft een jongere recht om ongestoord te bellen, maar mag hij noch de frequentie noch de duur zelf bepalen. Hij mag brieven ontvangen, die niet worden gelezen, maar waarbij wel aangetoond moet worden dat er uitsluitend beschreven velletjes papier in de enveloppe zitten.

Als derde aanpassingsstrategie noemt Goffman de 'kolonisatie'. De inrichting verschaft een keuze uit de elementen van de buitenwereld voor een 'gewoon' leven zoals tv-kijken, sporten, school. De gedetineerde probeert op basis daarvan een stabiel en betrekkelijk tevreden bestaan op te bouwen. Hij zit zijn tijd uit. Hij is realist, waarbij hij 'het beste ervan maakt' zonder dat hij de legitimiteit van zijn detentie erkent.

Dat laatste kan echter ook het geval zijn en dan is sprake van bekering (*conversion*). Bij deze vierde vorm van aanpassing neemt de gedetineerde de opvattingen en gezichtspunten van de instelling over. Hij volgt de staf in wie hij is, wat hij doet en hoe hij denkt. Dit fenomeen wordt ook wel aangeduid met de term hospitalisatie. Het zijn die gedetineerden of patiënten die, soms nog beter dan de professional, kunnen verwoorden wat er aan hen mankeert en waar ze aan moeten werken.

Wat Goffman op overtuigende wijze duidelijk maakt, is dat een gesloten setting een grote invloed heeft op de ontwikkeling van het gedrag van patiënten en gedetineerden. Hoewel een jeugdinrichting niet het predicaat gevangenis draagt, onderscheidt zij zich verder niet van de plekken van samenkomst met een gesloten karakter zoals Goffman die beschreven heeft. In die zin is het dus onvermijdelijk dat dezelfde mechanismen ook daar een rol van betekenis spelen.

Helpt het dan om hen op te sluiten?

Helpt het dan om hen op te sluiten? Lukt het dan om binnen een gesloten inrichting het gedrag zodanig te beïnvloeden, dat ze er bij vertrek beter uitgaan dan ze erin gingen? In haar proefschrift concludeert Boendermaker dat er methodologisch nogal wat haken en ogen zitten aan een effectmeting en dat de diversiteit van werkzame onderdelen de meting extra ingewikkeld maakt.¹¹ Boendermaker is echter, mede op basis van de eerdere studie *Eind goed al goed?*, gematigd optimistisch en haar aanbevelingen gaan in de richting van verfijning en verbetering van diagnostiek

11 L. Boendermaker, *Justitiële behandelinrichtingen voor jongeren; populatie en werkwijze*, Leuven/Apeldoorn: Garant 1999.

en behandeling waarbij de cognitief-gedragstheoretische invalshoek leidend is.¹² Boendermaker problematiseert de context waarbinnen de interventies worden uitgevoerd niet expliciet. Toch is hier wel aanleiding voor, omdat het bekrachtigen van gewenst gedrag een opvallende parallel is tussen het socialecompetentiemodel dat binnen de jeugdinstichting nagestreefd wordt en het systeem van privileges dat Goffman beschrijft.

In een meta-analyse van studies naar morele oordeelsvorming bij criminele jongeren noemen Stams e.a. de context wel als een verklaring voor afwijkende scores: 'Apart from such person variables, an institutionalization effect is also possible'.¹³ Het begrip institutionalisering wordt in deze studie niet verder uitgewerkt, maar verwijst naar de dilemma's die Goffman verwoordt heeft. De mogelijke invloed van de institutionalisering op de morele oordeelsvorming van de jongere is ook niet specifiek onderzocht. Kwalitatieve studies waarin jongeren zelf vertellen over hun verblijf in een detentiecentrum, maken duidelijk dat het verblijf daar niet betekent dat zij zich beter toegerust voelen om zich daarna buiten te kunnen handhaven.¹⁴ Wat de jongeren leren, de aanpassing van het gedrag binnen de jeugdinstichting, zou wel eens vooral kunnen verwijzen naar het mortificatieproces, de aanpassing aan het systeem en niet naar het aanleren van gedrag dat leidt tot een leven zonder criminaliteit.

Milieutherapie

In reactie op het dilemma dat het mortificatieproces met zich meebrengt, namelijk aanpassing aan het systeem, is er, met name in de psychiatrie, gezocht naar manieren om de disciplinerende werking van een 'totale instelling' van z'n scherpe kantjes te ontdoen. Het doel van deze initiatieven was om binnen de vier muren een leefsituatie te creëren die vergelijkbaar is met de normale wereld buiten de muren van de instelling. Deze benadering wordt wel omschreven als milieutherapie en binnen het domein van justitie voert de Van der Hoeven Kliniek dit nog steeds als een kenmerkend onderdeel van haar beleid.

Een van de eerste studies naar milieutherapie was die van Rapoport, die in 1960 verslag deed van vier jaar 'veldonderzoek' op een socialerehabilitatieafdeling van een psychiatrisch ziekenhuis.¹⁵ In dit ziekenhuis werd getracht om een sociale organisatie te creëren waarin de patiënt medezeggenschap heeft in de dagelijkse gang van zaken, als ware het zijn normale leefomgeving. Niet langer lag de macht per definitie bij de staf. Het vanzelfsprekende onderscheid in rol en positie van staf, als

12 L. Boendermaker, *Eind goed, al goed? De leefsituatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelinstelling*, Den Haag: WODC 1998.

13 G.J. Stams e.a., The moral judgment of juvenile delinquents; a meta-analysis, *Journal of abnormal child psychology* 2006, 34 (4), p. 692-708.

14 P.J. Ashkar & D.T. Kenny, Views from the inside: Young offenders' subjective experiences of incarceration, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2008, 52, p. 584-597; L.S. Abrams, Listening to juvenile offenders: can residential treatment prevent recidivism?, *Child and Adolescent Social Work Journal* 2006, 23(1), p. 61-85.

15 R.N. Rapoport, *Community as doctor. New perspectives on a therapeutic community*, London: Tavistock Publications 1960.

deskundige professionals versus de van hen afhankelijke patiënt, moest verdwijnen. Al het onderlinge contact tussen de patiënten en staf werd gezien als een bijdrage aan een wederzijdse, persoonlijke ontwikkeling, die patiënten uiteindelijk minder afhankelijk zou moeten maken van de staf. Actieve deelname aan besluitvorming door alle betrokkenen was erop gericht om de macht, die de staf op basis van haar positie heeft, te verminderen ten gunste van de bewoners. De nadruk lag op het samenleven, elkaar aanspreken op het gedrag, accepteren dat niet iedereen hetzelfde is, lief en leed met elkaar delen in een informele sfeer om zo aanpassing van gedrag als gevolg van het verblijf in een gesloten setting te ontlopen.

Maar Rapaport signaleert in zijn studie al enkele problemen die vervolgens de kop opsteken. Wellicht zijn die problemen er mede de oorzaak van dat dit concept binnen de justitiële jeugdinstellingen geen dominante positie heeft verworven. Allereerst blijkt de poging om de verschillen in sociale positie te minimaliseren ingewikkeld te zijn. Het streven naar gelijkwaardigheid brengt rolverwarring met zich mee voor de professionals en patiënten. Gelijkwaardigheid als ware iedereen vrienden of kennissen van elkaar blijft kunstmatig en dat betekent dus dat het machtsverschil wel beperkt, maar niet opgeheven kan worden.

Een tweede probleem is de persoonsgerichtheid. De constante aandacht voor iemands functioneren, zijn interactie met andere groepsleden, krijgt eveneens een kunstmatig karakter met als risico dat zijn gedrag nog het enige onderwerp van gesprek is. De voortdurende aandacht voor de wijze waarop hij zich gedraagt binnen de groep kan dan een zichzelf versterkende reden zijn om te blijven waar hij zit. Er is immers altijd wel iets wat verbeterd kan worden.

Aanpak

De centrale stelling van Goffman is dat het mortificatieproces inherent is aan het systeem en hoewel milieutherapie elementen in zich heeft om tegenwicht te bieden aan dit proces, is er niet veel evidentie dat het de oplossing is voor de dilemma's die hij schetst.¹⁶ Binnen de justitiële jeugdinstelling lijkt men ook te worstelen met het probleem van de mortificatie. In gesprekken valt al snel de term beheersing: 'sommige mensen zijn alleen beheersmatig bezig' of 'we willen af van de cultuur van beheersing en controle'. De opmerkingen geven aan dat het probleem van mortificatie en de reactie daarop van de jongeren onderkend wordt.

De oplossingsrichting die vooralsnog lijkt te domineren, is die van interventies gebaseerd op het *what works*-paradigma. De aanpak is persoonsgericht maatwerk waarbij een analyse wordt gemaakt van de jongere, zijn vaardigheden, zijn ontwikkelingspotentieel, eventuele gedragsstoornissen en daarop aansluitende weten-

16 In Nederland heeft de milieutherapie een pleitbezorger gevonden in Clemens Janzing, die vanuit zijn ervaring in de psychiatrie verschillende werken over dit onderwerp op zijn naam heeft staan. In 'Milieutherapie, het arrangement van de klinisch-therapeutische zetting' schrijft hij dat er vooral vanuit ethnografisch-sociologische invalshoek gekeken is naar milieutherapie en dat onderzoek naar het effect nog beperkt is (C. Janzing & J. Lansens, *Milieutherapie, het arrangement van de klinisch-therapeutische zetting*, Assen: Van Gorcum 1996).

schappelijk erkende interventies om hem beter toe te rusten voor zijn functioneren in de maatschappij.

In het boek *Opvoeding en bescherming achter tralies* beschrijft Boendermaker dat deze categorie jongeren een specifieke vorm van opvoeding vraagt, waarvoor een specifieke pedagogische aanpak gewenst is.¹⁷ De meest voorkomende pedagogische aanpak is die van het socialecompetentiemodel, dat ook terugkeert in de basismethodiek die nu landelijk ingevoerd wordt binnen alle jeugdinstellingen. In de basismethodiek staan de ontwikkelingstaken voor de jongere centraal. Deze taken worden als kenmerkend voor de leeftijdsfase van 12 tot 21 jaar gezien en hebben betrekking op de positie ten opzichte van de ouders, het volgen van onderwijs of verwerven van beroepskwalificaties, het zinvol doorbrengen van vrije tijd, het creëren van de eigen woonsituatie, het accepteren van autoriteit en instanties, een goede lichamelijke verzorging, het aangaan en onderhouden van sociale contacten en het omgaan met intimiteit en seksualiteit. Als een jongere deze taken beheerst, kan hij zich staande houden in de samenleving.

Het betekent dat de groepsleider op deze thema's met de jongeren aan de slag gaat vanuit de principes van de operante en sociale leertheorie. Positief bekrachtigen wat goed gaat en ervan uitgaan dat goed voorbeeld goed doet volgen. De groepsleider is een voorbeeld en geeft waar nodig tips of suggesties voor gewenst gedrag. De keuze voor de leertheoretische invalshoek wordt gelegitimeerd door de wetenschappelijk erkende werking van deze interventies.

Het is echter de vraag of de toepassing van dit principe binnen een gesloten setting niet juist grote risico's met zich meebrengt. Immers het systeem van privileges dat Goffman beschrijft in zijn analyse van een gesloten setting, leidt ertoe dat een gevangene zich aanpast aan zijn omstandigheden. De wijze waarop varieert, maar dat hij zich tot de gesloten setting moet verhouden is een constante. Het aanleren van nieuwe vaardigheden kan al snel een instrumenteel karakter krijgen, waarbij de jongeren calculeert hoe hij zijn punten kan vergaren onder het motto; *work by the system; make the system work*: de derde variant van Goffman's aanpassingsstrategie.

Tot slot

Is opvoeden binnen een gesloten setting dan wel mogelijk? Of is de invloed van het systeem zo dominant, dat dit het beoogde effect van de gedragsinterventies overvleugelt? Een sluitend antwoord is hierop niet te geven, omdat er te weinig onderzoeksmateriaal voorhanden is om de invloed van het verblijf in een gesloten instelling op een gewenste en geïnternaliseerde gedragverandering te bevestigen of te ontkrachten. Vooralsnog lijkt er weinig aandacht te zijn voor de invloed die de gesloten setting heeft op het aanleren van nieuw gedrag, zoals dat in het socialecompetentiemodel beoogd wordt. De ontwikkelingstaken uit het socialecompetentiemodel richten zich op een goede aansluiting bij de dagelijkse maatschappelijke omgangsvormen buiten de instelling. Als dat bereikt wordt, dan komt de jongere

17 L. Boendermaker & J. uit Beijerse, *Opvoeding en bescherming achter 'tralies'. Jeugdinstellingen tussen juridische beginselen en pedagogische praktijk*, Amsterdam: SWP 2008.

de inrichting beter uit, dan hij erin is gegaan. Maar er lijkt weinig aandacht te zijn voor het risico dat dit leerproces van de jongere voornamelijk instrumenteel van aard is en dat hij zijn gedrag afstemt op de wensen van de inrichting om de tijd daar maar zo goed mogelijk door te komen.

De ambitie om de jongere beter uit de inrichting te laten vertrekken blijft onverkort hoog. De verwachting dat dit te bereiken is met erkende gedragsinterventies eveneens. Voor de groepsleiders en pedagogisch medewerkers die daar in de dagelijkse praktijk gestalte aan moeten geven, is dat een kluif van formaat.

Concept Wet op de forensische zorg nog verwijderd van een voldoende

Roel Hermanides

Het concept voor de Wet op de forensische zorg bevindt zich in de consultatiefase. In deze fase zijn ook de opvolger van de wet Bopz – de Wet op de verplichte geestelijke gezondheidszorg – en het wetsvoorstel Zorg en dwang voor mensen met een verstandelijke beperking of dementie. De hoofddoelstellingen van de Wet op de forensische zorg zijn verbetering van de aansluiting tussen de forensische zorg en de overige ggz-vormen, en vermindering van recidive van forensische patiënten. De forensische zorg strekt zich daarbij uit over veel meer juridische titels dan tot voor kort het geval was.

Onduidelijk wettelijk kader bij dubbelproblematiek

Het is prijzenswaardig dat ordening wordt aangebracht tussen de verschillende vormen van gedwongen zorg. Je zou dan ook verwachten dat de teksten uniform worden waar mogelijk, met ruimte voor eigenheid ten behoeve van de verschillende doelgroepen en zorgvormen. Wie de voorstellen beoordeelt, ziet echter dat de verschillen in gehanteerde criteria en rechtswaarborgen tussen de wetsvoorstellen nog zo groot zijn, dat grote problemen in de uitvoeringspraktijk zijn te verwachten. Nog vaak is onduidelijk welk wettelijk kader bij de verschillende vormen van dubbelproblematiek zal gelden.

Onvoldoende afstemming indicatiestelling en besluitvormingsregels

In de tweede plaats is de afstemming van indicatiestelling en besluitvormingsregels in de wetsvoorstellen niet duidelijk. De wetten zouden moeten leiden tot een persoonsgerichte aanpak om de noodzakelijke zorg te leveren en zouden een slagvaardige besluitvorming over een dergelijke aanpak mogelijk moeten maken. In het vorige nummer van *PROCES* schetste Jeannette Bruins het huidige onvermogen in de besluitvorming om voor een actieve veelpleger met ISD-maatregel een succesvol revalidatietraject te regelen. Maar ook bij de nieuwe wetsvoorstellen roepen juist de indicatiestelling, advisering en besluitvorming veel commentaar uit het veld op. De gezamenlijke reclasseringsorganisaties melden aan de minister: het verschil in ernst van delict en problematiek of stoornis zou een verschil in instrumentarium en procedure rechtvaardigen. Maar met name in de ambulante trajecten leidt de voorgestelde werkwijze van indicatiestelling tot een omvangrijke nieuwe bureau-

cratie. Het evenwicht dreigt zo zoek te raken; de balans verschuift van de professionaliteit van de reclasseringswerker/behandelaar naar de procedure. Bovendien is de kans op vertragingen in de rechtsgang aanzienlijk. De eerste resultaten van de pilots geven dit reeds aan.

De brancheorganisatie van de ggz-instellingen geeft aan dat wanneer de Wet op de verplichte geestelijke gezondheidszorg van toepassing is, de Commissie Psychiatrische Zorg een medische verklaring af moet geven over de actuele toestand van de patiënt, waarna de rechter besluit tot het afgeven van een zorgmachtiging. In de forensische zorg besluit de strafrechter over een indicatieadvies. De ggz stelt dat het onacceptabel is dat een forensisch indicatieadvies in de plaats komt van het behandelplan dat voortvloeit uit de zorgmachtiging.

Een voorbeeld kan dit verduidelijken: een chronisch schizofrene patiënt met een depotmedicatiebehandeling is tien jaar in zorg op verplichte basis. Hij heeft dus een zorgmachtiging en een zorgplan met concrete doelen. Hij komt op enig moment met justitie in aanraking en krijgt dan via de strafrechter vanuit een forensisch indicatieadvies een maatregel opgelegd, die vervolgens weer in de ggz wordt uitgevoerd. De ggz heeft zich immers voor de forensische zorg opengesteld. De garantie dat deze plannen naadloos op elkaar aansluiten, ontbreekt in de wetsvoorstellen vooralsnog.

Conclusie

Zowel de ggz als de reclasseringsorganisaties geven aan dat de wet op dit moment zou leiden tot vertraging in de rechtsgang, tot bureaucratie en tot eerder meer dan minder schotten in het cliënttraject. Kortom: tot onwerkbaar situaties. Zowel GGZ Nederland als de reclasseringsorganisaties deden vorig jaar en in februari van dit jaar concrete aanbevelingen aan de minister, waarin ze aangaven hoe de indicatietrajecten zo zouden kunnen worden verbeterd, dat de beoogde doelstellingen bereikt worden. GGZ Nederland bood daarbij handvatten om de samenhang tussen de wetsvoorstellen fors te verbeteren.

Het wordt nu spannend of we alsnog gaan voor de ruime voldoende en of we de komende periode de gevraagde verbetering zullen zien, zodat eindelijk een volwaardige persoonsgerichte aanpak van forensische patiënten mogelijk is.

SAMENVATTINGEN

What Works in Probation?

Fergus McNeill

In this paper the author argues that, despite the apparently technical nature of questions of effectiveness, in fact any considered and critical analysis of the empirical evidence about desistance, rehabilitation and 'what works?' compel us to consider the moral character and context of criminal justice interventions.

Nieuwe wegen in het terugdringen van recidive?

Jo Hermanns

Verreweg de meeste plegers van een misdrijf vallen in herhaling. Criminaliteit lijkt voor de meesten van hen een essentieel kenmerk van hun levensloop te zijn. Het ombuigen van zo'n levensloop is geen sinecure. Nieuwe ontwikkelingen in praktijk en onderzoek wijzen de weg. Voor iedere individuele gedetineerde dient er een uniek 'project' te worden uitgevoerd, waarin gedragsinterventies gecombineerd worden met het voorzien in materiële en psychosociale randvoorwaarden voor een ander bestaan. Dit type projecten vraagt een andere samenwerking van de huidige keten. Eenheid van regie én continuïteit door de gehele keten van strafrechtspleging, zorg en begeleiding heen zijn sleutelwoorden.

Wie werkt? Over het vakmanschap van de reclasseringswerker

Anneke Menger

In dit artikel wordt de vraag gesteld naar een zinvolle verbinding tussen de ervaringen en vragen van reclasseringswerkers en de ontwikkelingen in de wetenschap. Een mogelijke sleutel is meer onderzoek te doen naar effectieve professionals, als aanvulling op onderzoek naar effectieve interventies. De vraag naar effectieve professionals wordt besproken aan de hand van vier thema's: de reclasseringswerker en de combinatie van controleren en motiveren, de algemene factor van effectiviteit, de werkalliantie en kenmerken van de effectieve professional. Het

artikel concludeert dat onderzoek naar deze factoren niet alleen de effectiviteit van het reclasseringswerk zal vergroten en onderbouwen, maar ook de professionele ruimte, die nodig is voor gemotiveerde reclasseringswerkers, zichtbaar maakt en kan onderbouwen.

Gestructureerd beslissen over reclasseringsinterventies

Jacqueline Bosker

In toenemende mate wordt bij justitiële organisaties gewerkt met instrumenten die beslissingsprocessen ondersteunen. Een belangrijke reden daarvoor is dat onderzoek overtuigend heeft aangetoond dat gestructureerde beslissingen beter zijn dan ongestructureerde. De reclassering gebruikt vanaf eind 2004 het instrument RISC om op een gestructureerde wijze tot een inschatting te komen van de kans op recidive, de criminogene factoren die daaraan ten grondslag liggen, en de responsiviteit van delinquenten. Op basis daarvan wordt bepaald welke interventies nodig zijn om de kans op recidive te verlagen, en de kortetermijnrisico's te beperken. De indicatiestelling is nog weinig gestructureerd. Verdere structurering op basis van actuele kennis over effectieve interventies kan leiden tot verbetering van de indicatiestelling en daardoor van de kwaliteit en effectiviteit van het reclasseringswerk.

Morele praktijken

Lous Krechtig

In dit artikel wordt vastgesteld dat er weinig aandacht is voor de morele dimensie van het werken in gedwongen kader. Van de werker wordt gevraagd om een goed 'prosociaal rolmodel' te zijn. Vóór de methodische vraag hoe dit te doen met behulp van bestaande aanpakken, ligt de inhoudelijke vraag: welke 'conventionele waarden' draagt de werker uit? Het artikel kijkt kritisch naar de veelgekozen theoretische invalshoek van Kohlberg, waarbij het niveau van het morele redeneren aangrijpingspunt voor methodisch

handelen is en stelt vragen bij het veelgehandeerde begrip 'eigen verantwoordelijkheid'. Conclusie is dat de inhoud van de uit te dragen moraal te weinig aan de orde is. Aanbeveling is om onderzoek naar *best practices* op dit gebied te doen en beleidsmatig aandacht te schenken aan het morele klimaat van de organisatie en de manier waarop dit in het contact tussen werkers en cliënten tot uitdrukking dient te komen.

Opvoeden in een gesloten jeugdinrichting: een contradictio in terminis?

Joep Hanrath

Jeugdinrichtingen proberen sinds hun ontstaan jongeren die een strafbaar feit gepleegd hebben, weer in het gareel te krijgen. In tegenstelling tot het strafrecht voor volwassenen staat bij minderjarigen het pedagogisch handelen centraal. Recedivecijfers maken echter duidelijk dat dit geen eenvoudige opgave is. Momenteel is de hoop gevestigd op erkende gedrags-cognitieve interventies die in algemene zin hun werkzaamheid bewezen hebben. Maar het opvoeden in een gesloten inrichting heeft specifieke kenmerken die, ruim veertig jaar geleden, door de socioloog Goffman werden beschreven. Deze specifieke kenmerken zijn nog steeds actueel. De vraag is of, ondanks de intenties om het gedrag van de jongeren in positieve zin te veranderen, het probleem niet besloten ligt in het systeem. Is opvoeden, met als doel dat de jongere niet in herhaling vervalt, wel mogelijk in een gesloten setting? In dit artikel wordt deze vraag verder uitgediept.

AUTEURSgegevens

Jacqueline Bosker is onderzoeker bij het lectoraat 'Werken in Justitieel Kader' van Hogeschool Utrecht en senior beleidsmedewerker bij Reclassering Nederland.

Joep Hanrath is antropoloog en docent aan de Hogeschool Utrecht. Hij is lid van de kenniskring 'Werken in Justitieel Kader' en startte in 2008 met een promotieonderzoek naar het werk van groepsleiders in Justitiële Jeugdinstellingen.

Roel Hermanides is psycholoog, lid van de Raad van Bestuur van Novadic Kentron te Vugt en redacteur van *PROCES*.

Jo Hermanns is deeltijdhoogleraar Opvoedkunde aan de Universiteit van Amsterdam, bijzonder hoogleraar op de Kohnstammleerstoel aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam, bijzonder lector 'Werken in Justitieel Kader' aan de Hogeschool Utrecht en zelfstandig en onafhankelijk adviseur.

Lous Krechtig is sociaal psycholoog, is als methodiekontwikkelaar werkzaam bij de Transfergroep Rotterdam en is lid van de kenniskring 'Werken in Justitieel Kader'.

Fergus McNeill is Professor of Criminology & Social Work in the Glasgow School of Social Work (a joint venture of the Universities of Glasgow and Strathclyde) and a Network Leader in the Scottish Centre for Crime and Justice Research (at the University of Glasgow).

Anneke Menger is lector 'Werken in Justitieel Kader' aan Hogeschool Utrecht. Zij werkt tevens aan een promotieonderzoek naar effectieve reclasseringswerkers.

Dr. Jaap A. van Vliet is beleidsadviseur en onderzoeker, verbonden aan het lectoraat 'Werken in justitieel kader' van de Hogeschool Utrecht en aan Leger des Heils Jeugd-

zorg & Reclassering te Utrecht en redacteur van *PROCES*.

Maartje van der Woude is werkzaam als PhD-fellow bij het instituut Strafrecht & Criminologie aan de Universiteit Leiden.

De gevolgen van antiterrorismewetgeving

Tien tegen één

Een hedendaagse bezinning op de onschuldpresumptie

Elies van Sliedregt

In haar oratie stelt de auteur een van de meest fundamentele beginselen van het strafrecht centraal: de onschuldpresumptie. Dit beginsel, dat bepaalt dat een ieder voor onschuldig dient te worden gehouden tot het tegendeel is bewezen, staat onder druk vanwege recente antiterrorismemaatregelen.

Recente antiterrorismewetgeving wordt onderzocht om te bezien wat deze maatregelen kenmerkt en anders maakt dan regulier of 'alledaags' strafrecht. Er wordt gekeken naar de antiterreurmaatregelen in Nederland en – in vogelvlucht – ook naar antiterrorismewetgeving in Duitsland, Italië, Engeland en de Verenigde Staten.

Prijs € 21,00

inclusief btw,
exclusief verzend- en
administratiekosten,
ook verkrijgbaar
via de boekhandel
ISBN 978-90-8974-095-3

BESTEL NU VIA WWW.BJU.NL

Bju

Boom Juridische uitgevers

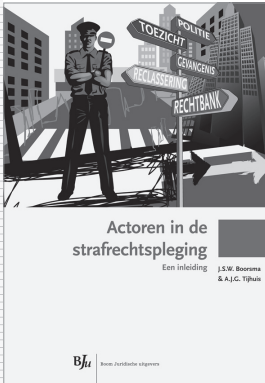
Postbus 85576 | 2508 CG Den Haag | telefoon 070 330 70 33 | fax 070 330 70 30
e-mail verkoop@bju.nl | website www.bju.nl

Rechtshandhaving begrijpelijk gemaakt

Actoren in de strafrechtspleging

Een inleiding

J.S.W. Boorsma en A.J.G. Tijhuis

Rechtshandhaving is een teamsport, waarbij iedere actor een eigen rol heeft, maar geen van de spelers zonder de ander kan. De verschillende functionarissen en organisaties beïnvloeden elkaar. In dit boek worden de diverse actoren systematisch, helder en beknopt beschreven. Met voorbeelden uit de actualiteit en de rechtspraak geeft het boek een inzicht in het functioneren van het systeem.

Prijs € 25,00

inclusief btw,
exclusief verzend- en
administratiekosten,
ook verkrijgbaar
via de boekhandel
ISBN 978-90-8974-112-7

Actoren in de strafrechtspleging maakt de rechtshandhaving begrijpelijk voor de beginnende student en slaat een brug tussen aan de ene kant de formele aspecten van het strafrechtsbestel en aan de andere kant het functioneren van het systeem.

BESTEL NU VIA WWW.BJU.NL

Bju

Boom Juridische uitgevers

Postbus 85576 | 2508 CG Den Haag | telefoon 070 330 70 33 | fax 070 330 70 30
e-mail verkoop@bju.nl | website www.bju.nl

